

ΖΩΗ Ν. ΜΑΡΓΑΡΗ

Έρευνα, θεωρία, αρχεία: Τα δρώμενα της εθνογραφίας και η εθνογραφία των δρωμένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η παρούσα ανακοίνωση φιλοδοξεί να προσεγγίσει το ζήτημα της συλλογής, της επεξεργασίας και ανάλυσης του εθνογραφικού υλικού, υπό το πρίσμα της σύγχρονης εθνογραφίας και του εθνογραφείν, με στόχο να αναδείξει την διαχρονική σημασία των αρχείων.

Εφορμά από τη διαπίστωση των αλλαγών στη σύλληψη του πεδίου της εθνογραφίας που απηχούν τα δεδομένα της μεταεσωτερικότητας και επιχειρεί να πραγματευτεί τη σπουδαιότητα των αρχείων για την τέχνη και τις τεχνικές του εθνογραφείν.

Για την πραγμάτωση της παραπάνω σύλληψης εστιάζει στην παραδειγματική περίπτωση της καταγραφής και της μελέτης των λαϊκών εθιμικών δρωμένων και εξετάζει τα δεδομένα που απορρέουν από αυτή. Εκκινεί από την πραγματευση των εθνογραφικών δεδομένων που προέκυψαν ως αποτέλεσμα των πολυετών λαογραφικών ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο των δράσεων του Κέντρου και διερευνά τη βαρύνουσα σημασία τους για τη μελέτη των λαϊκών δρωμένων στη διαχρονία τους.

Τέλος, αφού υπομνηματισθούν οι αλλαγές στις τεχνικές της συλλογής αλλά και της επεξεργασίας του εθνογραφικού υλικού, παρουσιάζονται μέσα από τις παραδειγματικές περιπτώσεις των κοινοτήτων της Νάουσας (Μακεδονία) και των Σπάτων (Αττική) οι σύγχρονες προτάσεις του Κέντρου για την τεκμηρίωση, ανάλυση κι ερμηνεία του [Πολυμεσικές Βάσεις Λαϊκών Δρωμένων και Χορού και Βάση Φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του πολιτισμού (συλλόγων, σωματείων, κ.λπ.)].

Λέξεις κλειδιά: Εθνογραφία, έρευνα, αρχεία, δρώμενα, βάσεις δεδομένων

Εθνογραφία και εθνογραφείν: Έρευνα, θεωρητικές αναζητήσεις και διαχείριση εθνογραφικού υλικού

Η μελέτη της ιστορίας του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (εφεξής ΚΕΕΛ), που γιόρτασε το 2018 τα 100 χρόνια λειτουργίας του, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία του επιστημονικού κλάδου/πεδίου που διακονεί. Η συλλογή της λαογραφικής ύλης, η επεξεργασία και η μελέτη του λαογραφικού υλικού αποτελούν, από την ίδρυσή του μέχρι και σήμερα, το εστιακό κέντρο των δράσεών του. Το εύρος του αντικειμένου –και συνάμα των μεθοδολογικών εργαλείων συλλογής και επεξεργασίας του και των θεωρητικών, ερμηνευτικών και αναλυτικών σχημάτων προσέγγισής του– αναπτύσσεται αδιάλειπτα τα εκατό αυτά έτη. Εμπλουτίζεται διαρκώς με νέους συμπληρωματικούς άξονες οι οποίοι αντανακλούν και συγχρόνως προωθούν τις επιστημονικές εξελίξεις ενώ παράλληλα απηχούν τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς και τις ιδεολογικές και πολιτισμικές μεταλλαγές που συντελέστηκαν στο πέρασμα των χρόνων.

Υπό αυτό το πρίσμα, μιας και όπως σημειώνει ο George Marcus οι ερευνητές πρέπει να ακολουθούν τα αντικείμενα της έρευνάς τους και τις εξελίξεις των διαδικασιών που μελετούν¹, εξαιρετικό ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει για τους σύγχρονους ερευνητές του Κέντρου Λαογραφίας, όπως και η γράφουσα, η μελέτη της επενέργειας της εντατικής λαογραφικής έρευνας, που επιτέλεσε και επιτελεί το Κέντρο, σε επίπεδο διαμόρφωσης και διάχυσης πολιτισμικών νοημάτων και πρακτικών. Ο σύγχρονος, πολυπρισματικός προσανατολισμός της λαογραφίας, που προωθεί το διάλογο με άλλες επιστήμες όπως η ιστορία, η κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία, η εθνολογία, η κοινωνιολογία κ.ά., και εκφράζεται σε όλους τους τομείς της δράσης του Κέντρου, υπηρετεί τέτοιες αναζητήσεις... Ταυτίζεται δε με την εθνογραφική έρευνα και, προάγοντας την διεύρυνση εθνογραφικών μεθόδων, μεθοδολογικών εργαλείων και θεωρητικών ερμηνευτικών και αναλυτικών σχημάτων, φαίνεται να επιβεβαιώνει την θέση του James Clifford, σύμφωνα με την οποία η εθνογραφία αναδεικνύεται σε «αναδυόμενο διεπιστημονικό φαινόμενο»² τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

Ως εκ τούτου, εστιασμένοι στα ιστορικά, κοινωνικά, πολιτισμικά, πολιτικά

1. G. E. Marcus, *Ethnography through Thick and Thin*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1998, σ. 90-91.

2. J. Clifford, «Introduction: Partial Truths» στο J. Clifford – G. E. Marcus (επιμ.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, Berkeley 1986, σ. 1-26.

κ.ά. συμφραζόμενα των τελευταίων δεκαετιών και υιοθετώντας μία διεισδυτική διάθεση ως προς τις ευρύτερες θεωρητικές και μεθοδολογικές μετατοπίσεις των ανθρωπιστικών επιστημών –και ειδικότερα της λαογραφίας– οφείλουμε να σημειώσουμε πως η προσέγγιση της συστηματικής εθνογραφικής έρευνας που επιτελείται στο πλαίσιο των δράσεων του Κέντρου Λαογραφίας με στόχο τη συλλογή λαογραφικού υλικού, την εκπόνηση λαογραφικών μελετών αλλά και την παραγωγή θεωρητικού λόγου θα μπορούσε να επιφέρει πολλές πληροφορίες ως προς τη συνθετότητα και την πολλαπλότητα του ιστορικού ρόλου των ερευνητικών κέντρων και των αρχείων.

Πρωτίστως, γιατί η ίδια η εθνογραφική έρευνα –και ειδικότερα η αναστοχαστική επιτόπια έρευνα– και κυρίως η πολυ-τοπική εθνογραφία³ που επικεντρώνεται στην διερεύνηση της κυκλοφορίας των πολιτισμικών νοημάτων στο χώρο και το χρόνο⁴ συντελεί στην ανάπτυξη των δημιουργικών συσχετισμών και επιτρέπει την εις βάθος μελέτη των πολιτισμικών φαινομένων/συστημάτων. Επιπρόσθετα όμως, επειδή η διερεύνηση των μετασχηματισμών των εθνογραφικών πρακτικών, των εννοιολογήσεων του εθνογραφικού πεδίου και των εθνογραφικών κατασκευών της πραγματικότητας μπορεί να αναδείξει πολλές, πολύσημες και πολυεπίπεδες σχέσεις εξάρτησης μεταξύ ερευνώμενων, ερευνητών και ερευνητικών κέντρων. Τοιούτοτρόπος φαίνεται να αποτελεί μια νέα εθνογραφική πρόκληση που συνδυάζεται με τις έννοιες του αναστοχασμού, της πολιτισμικής κριτικής και της πολιτισμικής ηγεμονίας του επιστημονικού λόγου⁵.

Προς αυτή την κατεύθυνση, η εθνογραφία ως «πολιτισμικό τεχνούργημα» και οι διαχειριστικές πρακτικές του εθνογραφικού υλικού μπορούν να αποτελέ-

3. Για αναλυτικές πληροφορίες βλ. σχετικά G. E. Marcus, «Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography», *Annual Review of Anthropology* 24 (1995), σ. 95-117 και G. E. Marcus, *Ethnography through Thick and Thin*, ό.π. σ. 90-91.

4. G. E. Marcus, *Ethnography through Thick and Thin*, ό.π. σ. 79.

5. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εθνογραφία και το εθνογραφείν που διασυνδέουν εθνογράφους κι εθνογραφούμενους βλ. αναλυτικά Z. N. Μάργαρη, «Δρόμοι και διαδρομές: Δρόμους στην σκηνή και την πλατεία...» στο Α. Οικονόμου (επιμ.), *Διαβατήρια ευετηρικά δράματα. Παλιές μορφές – Σύγχρονοι προβληματισμοί. Νέες ερμηνείες. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 35, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 2020, σ. 173-217 και Z. N. Μάργαρη, «Κίνησαν οι Λαζαρίνες...». Χορός, χώρος, σώμα: Η εθνογραφία των μετασχηματισμών» στο Χ. Παπακώστας (επιμ.), *Εθνογραφίες Χορού*, Νίκας – Ελληνική Παιδεία, Αθήνα (υπό έκδοση), σ. 313-359, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

σουν αντικείμενο της σύγχρονης λαογραφικής έρευνας και να μας επιτρέψουν να προσπαθήσουμε να διεισδύσουμε, μέσω της ερμηνευτικής και αναλυτικής προσέγγισής τους, στην πολιτισμική και κοινωνική πολλαπλότητα της ζωής των κοινωνικών υποκειμένων⁶. Ως εκ τούτου, μετά τις επιστημολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές αναθεωρήσεις που έχει επιφέρει η μετανεωτερικότητα, με αφορμή τον εορτασμό των 100 χρόνων από την ίδρυση του Κέντρου Λαογραφίας η παρούσα μελέτη, βασισμένη στην εμπειρία της αναστοχαστικής διαδικασίας του αενάως μετεξελισσόμενου εθνογράφου και της αναζήτησης του επαναπροσδιορισμού των διαρκώς μετασχηματιζόμενων σχέσεών του με τους εθνογραφούμενους, επιχειρεί να προσεγγίσει τη μεταβαλλόμενη φύση της λαογραφικής έρευνας και της διαχείρισης του λαογραφικού υλικού.

Μέσα από την παραδειγματική προσέγγιση των λαϊκών δρωμένων φιλοδοξεί να αναδείξει νέες αλληλοδραστικές ερευνητικές μεθοδολογικές φόρμες και καινοφανή εργαλεία διαχείρισης εθνογραφικού υλικού, που αξιοποιούν την συν-επιτελεστική μαρτυρία της επιτόπιας έρευνας⁷ και την επιτελεστικότητα των εθνογραφικών πεδίων⁸, προκειμένου να καθίσταται εφικτή, μέσα από μία σειρά επάλληλων διαδραστικών και διαντιδραστικών πολιτισμικών πρακτικών επικοινωνίας και έκφρασης, η αλληλοδιαδραστική παραγωγή, συλλογή και διαχείρισή του⁹.

Τοιουτοτρόπως, αποδεχόμενοι τη μεταβαλλόμενη φύση της έρευνας και εν-αγκαλιάζοντας με αναστοχαστικότητα (reflexivity) τις ποιητικές και πολιτι-

6. Ζ. Ν. Μάργαρη «“Κίνησαν οι Λαζαρίνες...”». Χορός, χώρος, σώμα: Η εθνογραφία των μετασχηματισμών», ό.π. σ. 314-316, 326-329.

7. Για αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με την συν-επιτελεστική μαρτυρία της επιτόπιας έρευνας βλ. D. L. Conquergood, «Performance Studies, Interventions and Radical Research», *The Drama Review* 46/2/174 (Summer 2002), New York University – Massachusetts Institute of Technology, σ. 145-156, (ειδικότερα εδώ βλ. σ. 148-150) και M. Naepels, «L'ériement sans trêve et la curiosité de tout», *L'HOMME* 203-204 (2012), σ. 77-102 (ειδικότερα εδώ βλ. σ. 87-96).

8. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. αναλυτικά: B. Müller – C. Pasqualino – A. Schneider, «Introduction» στο B. Müller – C. Pasqualino – A. Schneider (επιμ.), *Le terrain comme mise-en-scène*, Presses universitaires de Lyon, Lyon 2017, σ. 5-18 (ειδικότερα εδώ σ. 5-6) και G. E. Marcus, «La green room: les coulisses de la performance et des rencontres ethnographiques» στο B. Müller – C. Pasqualino – A. Schneider (επιμ.), *Le terrain comme mise-en-scène*, Presses universitaires de Lyon, Lyon 2017, σ. 127-138.

9. Ζ. Ν. Μάργαρη, «Δρόμοι και διαδρομές: Δρώμενα στην σκηνή και την πλατεία...», ό.π. σ. 173-217 και Ζ. Ν. Μάργαρη, «“Κίνησαν οι Λαζαρίνες...”». Χορός, χώρος, σώμα: Η εθνογραφία των μετασχηματισμών», ό.π. σ. 314-316, 326-329.

κές της εθνογραφίας¹⁰ όπως εκφράστηκαν στην περίπτωση των λαϊκών δρωμένων θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε πώς οι εθνογραφίες, οι εθνογραφικές πρακτικές, τα εθνογραφικά κείμενα, τα ηχητικά, οπτικά, κινηματογραφικά κ.ά. εθνογραφικά ντοκουμέντα/τεκμήρια και η διαχείρισή τους αποτελούν σύνθετα αλληλοδιαδραστικά επιτελεστικά πολιτισμικά τεχνουργήματα που κατορθώνουν να συνδέουν το παρόν με το παρελθόν και το μέλλον μέσα από μία συνεχή, διαμόρφωση νέων επιστημονικών δεδομένων.

Τα δρώμενα της εθνογραφίας και η εθνογραφία των δρωμένων

Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης, «πατέρας» της επιστήμης της Λαογραφίας και ιδρυτής του Λαογραφικού Αρχείου που μετονομάστηκε αργότερα σε Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, θέτει το 1909 τις βασικές αρχές και τους θεματικούς άξονες του νέου επιστημονικού αντικειμένου στην Ελλάδα. Στο καταστατικό άρθρο του με τίτλο «Λαογραφία» που δημοσιεύεται στο πρώτο τεύχος του φερώνυμου περιοδικού καταθέτει τον πρώτο, γνωστό ορισμό:

«Η λαογραφία εξετάζει τας κατά παράδοσιν δια λόγων, πράξεων ή ενεργειών εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού· τας εκδηλώσεις δηλαδή εκείνας, ὧν ἡ πρώτη ἀρχὴ εἶναι ἀγνώστος, μὴ προελθούσα ἐκ τῆς ἐπιδρασεως ὑπερόχου τινὸς ἀνδρός, αἵτινες κατ' ἀκολουθίαν δὲν οφείλονται εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν μόρφωσιν, καὶ ἐκεῖνας, αἵτινες εἶναι συνέχεια ἢ διαδοχὴ προηγηθείσης κοινωνικῆς καταστάσεως ἢ εἶναι μεταβολὴ ἢ παραφθορὰ ἀλόγος ἐλλόγων ἐκδηλώσεων τοῦ βίου ἐν τῷ παρελθόντι. Συνεξετάζει δ' ἀναγκαιῶς καὶ τας μὴ ἐκπορευομένας μὲν ἀμέσως ἐκ τῆς παραδόσεως ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, ἀλλ' ἀφομοιούμενας ἢ συναπτομένας στενῶς πρὸς τὰ κατὰ παράδοσιν»¹¹.

Παράλληλα όμως, παρότι δεν είναι ίσως ευρέως γνωστό, όπως σημειώνει η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, ο Νικόλαος Γ. Πολίτης αναγνωρίζοντας τη δυναμική της σύγχρονης λαϊκής δημιουργίας, φαίνεται να απελευθερώνει τη λαο-

10. Για τις ποιητικές και πολιτικές της εθνογραφίας βλ. σχετικά J. Clifford, «Introduction: Partial Truths», ό.π. σ. 1-26· J. Clifford, «On Ethnographic Allegory» στο J. Clifford – G. E. Marcus (επιμ.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, Berkeley 1986. σ. 98-121· G. E. Marcus, «Contemporary problems of Ethnography in the Modern World System» στο J. Clifford – G. E. Marcus (επιμ.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, Berkeley 1986, σ. 165-193 και G. E. Marcus, «Afterword: Ethnographic Writing and Anthropological Careers» στο J. Clifford – G. E. Marcus (επιμ.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, Berkeley 1986, σ. 262-266.

11. Ν. Γ. Πολίτης, «Λαογραφία», *Λαογραφία* 1 (1909), σ. 3-18, ειδικά εδώ βλ. σ. 7.

γραφία από τη στατικότητα¹² ανοίγοντας έτσι νέους δρόμους στη λαογραφική μελέτη. Προς αυτή την κατεύθυνση ενδεικτική θα μπορούσε να θεωρηθεί η μελέτη του για τους «γνωστούς ποιητές δημοτικών ασμάτων»¹³ που δημοσιεύεται το 1920. Σε αυτή ο Πολίτης, εκκινώντας από την περίπτωση της δημιουργίας των δημοτικών τραγουδιών, απαντά στο ερώτημα «Πώς γεννώνται τα δημοτικά άσματα;»¹⁴ υπογραμμίζοντας μεταξύ άλλων πως πρόκειται για μία λαϊκή συλλογική δημιουργία που βασίζεται στη δύναμη των λαϊκών ανθρώπων να τα «διασκεύαζουν», να τα «μεταπλάθουν» και να τα «πλουτίζουν»¹⁵ γεγονός που εν σπέρματι φαίνεται να συλλαμβάνει την έννοια της επιτελεστικής δυναμικής των τελεστικών τεχνών. Έτσι, παρά τους όποιους περιορισμούς φαίνεται να θέτει ο θεωρητικός προσανατολισμός του Πολίτη με τη συνθήκη των «εγκαταλειμμάτων» ή «επιβιωμάτων» του παρελθόντος στο παρόν, ή έστω των «συμβιωμάτων» παλαιότερων και νεώτερων στοιχείων του πολιτισμού όπως προτείνει αργότερα ο μαθητής του, Στίλπων Π. Κυριακίδης στο έργο του *Ελληνική Λαογραφία, μέρος Α': Μνημεία του Λόγου* που υποστηρίζει πως ο λαός είναι σε θέση και δεν έπαυσε να δημιουργεί¹⁶, η λαογραφία ως επιστήμη έχει συλλάβει την έννοια της δυναμικότητας της παράδοσης.

Έτσι, ακόμα και στο έργο του Πολίτη που εντάσσεται στο πλαίσιο των θεωριών της εθνικής συνέχειας, ο εντοπισμός στοιχείων του παρελθόντος στο παρόν γίνεται με ιδιαίτερα σύνθετο τρόπο μιας και όπως σημειώνει ο Βασίλης Νιτσιάκος¹⁷, τον πατέρα της επιστήμης της Λαογραφίας «απασχολεί ο τρόπος με τον οποίο τα νεότερα στοιχεία αφομοιώνονται από τα παραδεδομένα, γεγονός που έχει εν σπέρματι και τη δυναμική της παράδοσης στις μελέτες του»¹⁸. Ως εκ τούτου, η Λαογραφία που «συνεξετάζει δ' αναγκαίως και τας μη εκπορευομένας μεν αμέσως εκ της παραδόσεως εκδηλώσεις του βίου, αλλ' αφομοιούμενας ή

12. Α. Κυριακίδου-Νέστορος, «Λαογραφία: Η ουσία και η μέθοδος» στο Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Λαογραφικά Μελετήματα* Ι, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1975, σ. 59-77, ειδικά εδώ βλ. σ. 61-62.

13. Ν. Γ. Πολίτης, «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων» στο Ν. Γ. Πολίτης, *Λαογραφικά σύμμεικτα*, τομ. Α', Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου αρ. 1, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1920, σ. 211-236, ειδικότερα εδώ βλ. σ. 214-215.

14. Ν. Γ. Πολίτης, «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων», *ό.π.* σ. 214.

15. Ν. Γ. Πολίτης, «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων», *ό.π.* σ. 214-215.

16. Στ. Π. Κυριακίδης, *Ελληνική Λαογραφία. Μέρος Α': Μνημεία του Λόγου*, Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου αρ. 3, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1922, σ. 14-18.

17. Β. Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί. Μια κριτική εισαγωγή στη λαογραφία*, Κριτική, Αθήνα 2008, σ. 21-24.

18. Β. Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί. Μια κριτική εισαγωγή στη λαογραφία*, *ό.π.* σ. 24.

συναπτομένες στενώς προς τα κατά παράδοσιν»¹⁹ σύμφωνα με τον ορισμό του Πολίτη, θεωρεί πως σε ιδιαίτερη συνιστώσα του «κατά παράδοσιν» αναδεικνύεται η αέναη πάλη μεταξύ παλαιού και νεωτερικού, χαρακτηριστικό που καθιστά κατά την Κυριακίδου-Νέστορος το «παραδοσιακό» ζωογόνο και ζωτικό και όχι στατικό²⁰.

Η ίδρυση του Λαογραφικού Αρχείου το 1918 (Νόμος 1304, Φ.Ε.Κ. Α', αρ. 85/18-4-1918) από τον Πολίτη, ο οποίος υπήρξε εμπνευστής και ιδρυτής του, φαίνεται να διαπνέεται από τη συγκεκριμένη θέση. Ως αυτοτελές Ίδρυμα είχε σκοπό την «περισυλλογή, διάσωση και έκδοση των μνημείων του βίου και της γλώσσας του ελληνικού λαού» και λόγω της εξαιρετικής σημασίας του το 1926, με την ίδρυση της Ακαδημίας Αθηνών υπάγεται στη δικαιοδοσία της (Νόμος 4398/29, Φ.Ε.Κ. 308, αρ. Α', 18-3-1926). Μετονομάζεται σε Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (Ν.Δ. 4545/1966) το 1966 έχοντας ήδη συγχωνεύσει στο Μουσικό του Τμήμα και την «Εθνική Μουσική Συλλογή» που είχε ιδρυθεί το 1914 (Νόμος 432)²¹.

Λαογραφικό υλικό εισρέει στο Αρχείο του Κέντρου ανελλιπώς από το 1918 μέχρι και σήμερα. Ο πλούτος της συλλεχθείσας – ταξινομημένης σε Αρχεία και Συλλογές – λαογραφικής ύλης αντανάκλα τη δυναμική του λαϊκού πολιτισμού αλλά και τη δυναμική του Κέντρου η οποία υπηγάει την ιστορική διαδρομή του

19. Ν. Γ. Πολίτης, «Λαογραφία», ό.π. σ. 7.

20. Κυριακίδου-Νέστορος, Α., *Λαογραφικά Μελετήματα Ι*, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1975, σ. 664-665.

21. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το ιστορικό του Κέντρου βλ. αναλυτικά Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας: Ιστορικό, Προγράμματα Ανάπτυξης, Εκσυγχρονισμός*, 3^η έκδοση, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2006· Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας»*, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2008· Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Η ψηφιοποίηση των Αρχείων του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών» στο *Ημερίδα παρουσίασης των αποτελεσμάτων του Έργου «Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού» του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας»*, Παρασκευή 3 Απριλίου 2009, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2009, [διαθέσιμο ηλεκτρονικά www.kentrolaografias.gr/el/content/εργο-«ανάπτυξη-εθνικού-κέντρου-τεκμηρίωσης-του-λαϊκού-πολιτισμού-«Κοινωνία-της-Πληροφορίας» (πρόσβαση 15.09.2020)] και Αικ. Polymereou-Kamilaki – E. Karamanes, «National Ethnology Reports – Greece», *Sief news* 12/2 (2014), σ. 12-17, [διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστοχώρο της sief: http://www.siefhome.org/downloads/newsletters/sief_news_2014_v2.pdf (πρόσβαση 15.09.2020)].

επιστημονικού αντικειμένου της Λαογραφίας που συνδιαλέγεται στο πέρασμα των χρόνων με την εθνολογία, την κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία, την ιστορία και άλλες επιστήμες²². Έτσι, από τις πρώτες

22. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι η Λαογραφία, όπως διαμορφώνεται στο πέρασμα των χρόνων, ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τα σημεία που συγκλίνουν, συνδιαλέγονται, συναντιούνται και συναρμολογούνται οι προαναφερθείσες αλλά και άλλες επιστήμες, όπως η ανθρωπογεωγραφία και η γεωγραφία. Έτσι, διατυπώνει σταδιακά μία ολιστική, εξαιρετικά ενδιαφέρουσα διεπιστημονική άποψη για τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: Ε. Π. Αλεξάκης, «Σχέση λαογραφίας και ιστορίας» στο *Επιστημονικές Ανακοινώσεις*, Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Ακαδημίας Αθηνών – Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1979, σ. 81-91· Ε. Π. Αλεξάκης, «Ανθρωπολογία οίκου ή λαογραφία; Μια επιστημολογική προσέγγιση» στο *Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2003, σ. 39-63· Μ. Αλεξιάδης, «Folkloristics. Μια άλλη πρόταση για τη διεθνή ονοματοθεσία της Λαογραφίας» στο Μ. Βαρβούνης – Μ. Σέργης (επιμ.), *Ελληνική λαογραφία: Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τομ. Α', Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, σ. 309-320· Π. Κομηδά-Βρεττού, «Λαογραφία και ιστορία-προφορική ιστορία, μικροϊστορία. Επιστημολογικές συγκλίσεις και ετερότητες» στο Μ. Βαρβούνης – Μ. Σέργης (επιμ.), *Ελληνική λαογραφία: Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τομ. Α', Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, σ. 477-524· Στ. Π. Κυριακίδης, «Τι είναι η λαογραφία και εις τι δύναται να ωφεληση η σπουδή της», *Λαογραφία* 12 (1938-1948), σ. 130-157· Στ. Π. Κυριακίδης, *Η λαογραφία και η σημασία της*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1953· Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας. Κριτική ανάλυση*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1978· Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Λαογραφία και ανθρωπιστικές επιστήμες. Διάγραμμα μαθημάτων Β' έτους*, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1980· Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Εισαγωγή στη λαογραφία και την κοινωνική ανθρωπολογία*, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1988· Δ. Σ. Λουκάτος, *Λαογραφία-Εθνογραφία* (Ανάτυπο), Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1968· Δ. Σ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1978· Δ. Σ. Λουκάτος, «Σύγχρονη θεώρηση της ελληνικής λαογραφίας. Η νεώτερη ιστορία της έρευνας και η "ιστορικότητα" των λαογραφικών θεμάτων», *Σύγχρονα Θέματα* 35-37 (1988), σ. 226-229· Μέγας, Γ., «Λαογραφία-Εθνογραφία-Εθνολογία», *Λαογραφία* 25 (1967), σ. 39-42· Μ. Μερακλής, «Λαογραφία και λογοτεχνία», *Φιλολογικά* 2 (1980), σ. 3-22· Μ. Μερακλής, *Λαογραφικά ζητήματα*, Μπούρας, Αθήνα 1989· Μ. Μερακλής, «Θέσεις για τη Λαογραφία», *Διαβάζω* 245 (1990), σ. 16-22· Μ. Μερακλής, *Θέματα Λαογραφίας*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999· Μ. Μερακλής, «Λαογραφία και ιστορία» στο Χρ. Βείκου (επιμ.), *Σεμινάριο 29, Ελληνικά Γράμματα – Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων*, Αθήνα 2003, σ. 104-117· Μ. Μερακλής, *Ελληνική λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση, ήθη και έθιμα, λαϊκή τέχνη*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 2011· Ε. Σπαθάρη-Μπεγλίτη, «Η λαογραφία σε νέες κατευθύνσεις», *Ανθρωποθεωρία* 7 (1994), σ. 157-176· Β. Νιτσιάκος, *Λαογραφικά ετερόκλητα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997· Β. Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί Μια κριτική εισαγωγή στη*

συλλογές λαογραφικού υλικού του 19^{ου} αιώνα μέχρι και σήμερα, στο πλαίσιο των εφαρμοσμένων ερευνητικών πρακτικών που υιοθέτησε το Κέντρο με στόχο τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού, εντοπίζουμε σημαντικές αλλαγές τόσο σε επίπεδο εφαρμοσμένης μεθοδολογίας συλλογής της λαογραφικής ύλης όσο και σε επίπεδο τεκμηρίωσης, μελέτης, αναλυτικής και ερμηνευτικής προσέγγισης αυτής.

Ένα ιδιαίτερο θεματικό πεδίο/τομέα των λαογραφικών συλλογών, στο οποίο εντοπίζονται εξαιρετικά ενδιαφέρουσες μεταλλαγές, θεωρούμε πως αποτελούν τα τελετουργικά εθιμικά δρώμενα. Κυρίως διότι λόγω της πολυπλοκότητας και της συνθετότητάς τους διακρίνονται για την πολύσημη και πολυσήμαντη ειδή τους, η οποία επειδή συνδυάζει μοναδικά πολλές και διαφορετικές παραμέτρους, απαιτεί αλλά και επιτρέπει πολλαπλές (π.χ. καταγραφικές, αναλυτικές, ερμηνευτικές κ.ά.) προσεγγίσεις²³. Έτσι, εξετάζοντας παραδειγματικά το λαο-

λαογραφία, ό.π.: Ε. Παπαταξιάρχης, «Το παρελθόν ενώνει όσο και χωρίζει. Η Ανθρωπολογία ανάμεσα στην Ιστορία και τη Λαογραφία» στο *Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2003, σ. 65-75· Κ. Ρωμαίος, «Λαογραφία και γεωγραφία», *Λαβύρινθος* 1 (1974), σ. 76-79· Ειρ. Τσωντσάκη, «Ανθρωπολογία και λαογραφία», *Ποικίλες* 11-12 (2003), σ. 7-63· Φ. Τσιμπιρίδου, «Η λαογραφία ως “κληρονομιά” στην κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία του ελλαδικού χώρου» στο Χρ. Χατζητάκη-Καψωμένου (επιμ.), *Λαογραφία και ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 38-46· Χρ. Χατζητάκη-Καψωμένου (επιμ.), *Λαογραφία και ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001.

23. Για αναλυτικές πληροφορίες βλ. σχετικά Κ. Kakouris, «‘Dromena’ Champetres: le ‘Leidinos’. Une représentation Dramatique de Magie Populaire en Grèce», *L'Hellénisme Contemporain 2e série* 10 (1956), σ. 188-212· V. W. Turner, *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*, Aldine, Chicago 1969· Ε. Αυδίκος, «Εισαγωγή» στο Ε. Αυδίκος, *Εορταί και πανηγύρεις. Σύνορα, λαϊκά δρώμενα και τελετές*, Επίκεντρο, Αθήνα 2017, σ. 9-54· Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Από τις πρώτες προσπάθειες καταγραφής δρωμένων» στο *Δρώμενα: Σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κομοτηνή 4-6 Οκτωβρίου 1996*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα 1997, σ. 97-120· Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Από τις πρώτες προσπάθειες καταγραφής δρωμένων» στο *Δρώμενα: Σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κομοτηνή 4-6 Οκτωβρίου 1996*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού – Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σ. 101-108· Π. Κάβουρας, «Το καρπάθικο γλέντι ως τελετουργία και παράσταση: μια κριτική ανθρωπολογική προσέγγιση του συμβολισμού των παραδοσιακών τελεστικών τεχνών» στο *Λαϊκά δρώμενα. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις. Πρακτικά Α' Συνεδρίου, Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού – Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, Αθήνα 1996, σ. 65-81· Π. Κάβουρας, «Τα δρώμενα από εθνογραφική σκοπιά: μέθοδοι, τεχνικές και προβλήματα καταγραφής» στο

γραφικό υλικό του Κέντρου ως προς τα τελετουργικά εθιμικά δρώμενα σαν κοινωνικές και πολιτισμικές πρακτικές, εντοπίζουμε αφενός να συντελούνται πολλαπλοί μετασχηματισμοί και ποικίλες μεταλλαγές σε αυτά. Αφετέρου όμως, εξετάζοντάς τα τελετουργικά εθιμικά δρώμενα σαν επιστημονικά αντικείμενα έρευνας, σημειώνουμε ότι πολύπλευρες μεταβολές επιτελούνται και στην επιστημονική θεώρησή τους, γεγονός που συμβάλει στην εις βάθος, πολυπαραμετρική και πολυπαραγοντική μελέτη τους.

Συνεπώς, για το Κέντρο Λαογραφίας που αποτελεί το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού, η εμβάθυνση στη μελέτη των εθιμικών δρωμένων, με νέους όρους, που θα αξιοποιούσαν συνδυαστικά τα νέα θεωρητικά, ερμηνευτικά και αναλυτικά σχήματα, όπως η θεωρία της επιτέλεσης²⁴, υπήρξε

Δρώμενα: Σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κομοτηνή 4-6 Οκτωβρίου 1996, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού – Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, Αθήνα – Κομοτηνή 1997, σ. 45-80. Γ. Α. Μέγας, Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας, Ανατύπωσης [των τριών τευχών ανατύπων από την Επετηρίδα του Λαογραφικού Αρχείου, 1939-1949], Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1975. Γ. Α. Μέγας, Ελληνικά εορταί και έθιμα λαϊκής λατρείας, χ.ε., Αθήνα 1956. Β. Πούγνερ, Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια (συγκριτική μελέτη), Πατάκης, Αθήνα 1989. Β. Πούγνερ, Τα δρώμενα της Ελλάδας και της Βαλκανικής. Από το Μαγικοθρησκευτικό έθιμο στη λαϊκή διασκέδαση (Θεατρολογική Λαογραφία Α'), Αρμός, Αθήνα 2016.

24. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: G. Battcock – R. Nickas (επιμ.), *The Art of Performance: A Critical Anthology*, E.P. Dutton, New York 1984. J. Bégoc – N. Boulouch – E. Zabunyan (επιμ.), *La performance. Entre archives et pratiques contemporaines*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes 2010. H. Bial (επιμ.), *The Performance Studies Reader*, Routledge, London 2004. M. Carlson, «What is Performance?» στο H. Bial (επιμ.), *The Performance Studies Reader*, Routledge, London 2004, σ. 68-73. M. Carlson, *Performance: A Critical Introduction*, Routledge, New York 2003. E. Fischer-Lichte, *The Transformative Power of Performance: A New Aesthetics*, μτφ. Saskya Iris Jain, Routledge, Abingdon – New York 2008 (και ειδικά τα κεφάλαια 1 «The transformative power of performance», σ. 11-23 και 2 «Explaining concepts: performativity and performance», σ. 24-37). A. Grau, «Intercultural Research in the Performing Arts», *Dance Research: The Journal of the Society for Dance Research* 10/2 (Autumn, 1992), σ. 3-29. J. J. Hofman – J. Jonas, *Perform*, Thames and Hudson, London 2005. E. Jappe, *Performance, Ritual, Prozeß: Handbuch der Aktionskunst in Europa*, Prestel Verlag, München – New York 1993. A. Jones – A. Stephenson (επιμ.), *Performing the Body / Performing the Text*, London – New York, Routledge 1999. P. Phelan – J. Lane (επιμ.), *The Ends of Performance*, New York University Press, New York 1998. P. Phelan, *Unmarked: The Politics of Performance*, Routledge, London – New York 1993. R. Schechner, *Performance Studies. An Introduction*, Routledge, London 2002. R. Schechner, *The Explicit Body in Performance*, Routledge, London – New York 1997. R. Schechner, «Magnitudes of Performance» στο R. Schechner – W. Appel (επιμ.), *By Means of Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, σ. 19-49. B. O. States, «Perfor-

ένας σημαντικότερος στόχος που λεπτομερώς εισηγήθηκα στις αρχές του 2009 στην τότε διευθύντριά μας Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη να προωθήσουμε. Σε αυτό το πλαίσιο μου δόθηκε, χάρη στη διορατικότητά της, η δυνατότητα να εστιάσω τις μελέτες μου στο Κέντρο στην πραγμάτευση αυτού του σύνθετου εγχειρήματος. Κύρια σκοπούμενα, μέσω της εθνογραφικής ερευνητικής μου εστίασης στο εν λόγω αντικείμενο, η μελέτη των μεταλλαγών και των μετασχηματισμών που εντοπίζονται σε αυτά και η διερεύνηση των συσχετισμών τους με την συστηματική εθνογραφική έρευνα και τη διαχείριση του εθνογραφικού λαογραφικού υλικού. Επιπροσθέτως, δεδομένης της ιστορίας και της στοχοθεσίας του ΚΕΕΛ ιδιαίτερη έμφαση εδόθη στην αναζήτηση σύγχρονων μεθοδολογικών εργαλείων και νέων θεωρητικών και ερμηνευτικών αναλυτικών σχημάτων τα οποία, κεφαλαιοποιώντας την εμπειρία του Κέντρου στη συλλογή και την τεκμηρίωση του λαογραφικού υλικού και αξιοποιώντας το σώμα του πλουσιότατου αρχείου του, θα μας επέτρεπαν αφενός να συμβάλλουμε στον εμπλουτισμό αλλά και την (ανα)τροφοδότησή του εθνογραφικού υλικού και αφετέρου να καταθέσουμε καινοφανείς προτάσεις για την επιστημονική προσέγγιση των δρωμένων.

Συνεπώς, στόχους της μελέτης αποτέλεσαν εξ' αρχής ο εντοπισμός και η κατανόηση των μεταβολών σε εθνογραφικό-επιτελεστικό επίπεδο και σε επίπεδο επιστημονικής προσέγγισης των εθνικών δρωμάτων αλλά και η σύλληψη

mance as Metaphor», *Theatre Journal* 48/1 (1996), σ. 1-26· D. Taylor, *The Archive and the Repertoire: Performing Cultural Memory in the Americas*, Duke University Press, Durham 2003· T. S. Turner, «Transformation, Hierarchy and Transcendence: A Reformulation of Van Gennep's Model of the Structure of Rites of Passage» στο S. F. Moore – B. G. Myerhoff (επιμ.), *Secular Ritual*, Van Gorcum, Assen, Amsterdam 1977, σ. 53-70· V. W. Turner, *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*, Aldine, Chicago 1969· V. W. Turner, «Frame, Flow and Reflection: Ritual and Drama as Public Liminality» στο M. Benamou – C. Caramello (επιμ.), *Performance in Postmodern Culture*, Coda Press, Madison WI 1977, σ. 33-55· V. W. Turner, «Frame, Flow and Reflection: Ritual and Drama as Public Liminality», *Japanese Journal of Religious Studies* 6/4 (1979), σ. 486-487· V. W. Turner, *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*, Performing Arts Journal Publications, New York 1982· V. W. Turner, *On the Edge of the Bush: Anthropology as Experience*, University of Arizona Press, Tucson 1985· V. W. Turner, *The Anthropology of Performance*, Performing Arts Journal Publications, New York 1988· L. Vergine, *Body Art and Performance: The Body as Language*, Skira, Milan 2000 και στα ελληνικά: Π. Κάβουρας, «Εισαγωγή» στο Π. Κάβουρας (επιμ.), *Φολκλόρ και παράδοση. Ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 2010, σ. 9-25 και του ιδίου «Το καρπάθιο γλέντι ως τελετουργία και παράσταση: μια κριτική ανθρωπολογική προσέγγιση του συμβολισμού των παραδοσιακών τελεστικών τεχνών», *ό.π.*, σ. 65-81.

ενός μοντέλου/σχήματος που θα επέτρεπε τη διαμόρφωση μίας συνθετικής ολιστικής προσέγγισής τους στο πλαίσιο των Αρχείων και των Συλλογών του Κέντρου συμβάλλοντας παράλληλα στον εμπλουτισμό του υλικού αλλά και στην επικαιροποίηση των πρακτικών τεκμηρίωσης του, που αποτελούν και τους διαχρονικούς στόχους του.

Ως εκ τούτου, προτεραιότητα εδόθη στη μελέτη των δρωμένων ως οντότητα (ερευνητική, κοινωνική, πολιτισμική, λαογραφική, εθνολογική, ανθρωπολογική) αλλά και ως ερευνητικό πεδίο με μακρά (βαριά και ιδιαίτερη) ιστορία στο Κέντρο Λαογραφίας ενώ παράλληλα ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην προσπάθεια διασύνδεσής τους με συναφή άλλα πεδία/αντικείμενα όπως η μουσική, το τραγούδι και ο χορός (ο οποίος δυστυχώς δεν είχε μελετηθεί συστηματικά ως λαογραφική οντότητα). Επιπροσθέτως, από θεωρητικής και μεθοδολογικής σκοπιάς, εξαιρετικά σημαντική θεωρήθηκε η ανάγκη ανάδειξης της επιτελεστικής διάστασής τους. Η επιλογή αυτή που προκρίθηκε αφενός επειδή υπηρετούσε με τον καλύτερο τρόπο τις ιδιαιτερότητες των δρωμένων και των (επι)τελεστικών τεχνών που συνδέονται με την (επι)τέλεσή τους, και αφετέρου επειδή ικανοποιούσε τις προϋποθέσεις για τη μετάβαση από την πληροφοριακή στην επιτελεστική εθνογραφία²⁵ διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο σε όλα τα βήματα της έρευνας η οποία βασίστηκε στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας, στην αναδίφηση στο αρχείο και τις συλλογές του Κέντρου και στην εθνογραφική έρευνα πεδίου.

Διατρέχοντας τα Αρχεία και τις Συλλογές του Κέντρου Λαογραφίας, παρατηρούμε πως οι πρώτες και οι περισσότερες πληροφορίες για τα λαϊκά εθιμικά τελετουργικά δρώμενα εντοπίζονται κυρίως στα χειρόγραφα. Η πρώτη αναφορά σε εθιμικές λαϊκές τελετουργίες γίνεται σε χειρόγραφο από τη Θράκη που προέρχεται από το αρχείο του Ιστορικού Λεξικού, αντίγραφο του οποίου κατατίθεται στο Λαογραφικό Αρχείο την 11^η Αυγούστου του 1918. Το χειρόγραφο που εντάσσεται με τον αριθμό 4 στο Αρχείο Χειρογράφων του Κέντρου Λαογραφίας περιλαμβάνει υλικό συλλεχθέν στην Αίνο από τον Συμεών Α. Μανασσειδή²⁶.

25. J. Fabian, «Theater and Anthropology, Theatricality and Culture», *Research in African Literatures* vol 30/ 4 (Winter 1999), σ. 24-31.

26. Αριθμός χειρογράφου: 4

Ημερομηνία κατάθεσης: 11 Αυγούστου 1918.

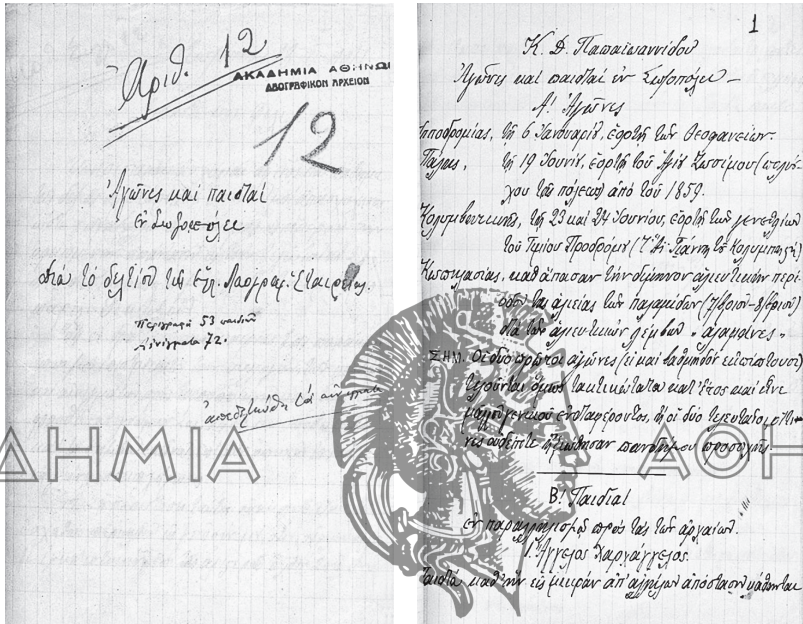
Καταθέτης: Αρχείον Λεξικού (Γλωσσικής Εταιρείας) αρ. 4.

Συλλογέας: Συμεών Α. Μανασσειδης εξ Αίνου.

Τόποι συλλογής: Αίνο.

Τίτλος συλλογής: Δημώδης γλωσσική ύλη συλλεγείσα υπό του ιερέως 1906. Εις σχ. 8ον σ. 267.

Ακολουθεί εννιά ημέρες μετά (20 Αυγούστου 1918) το χειρόγραφο υπ. Αριθμ. 12 που καταθέτει ο Νικόλαος Γ. Πολίτης στο οποίο περιγράφεται μεταξύ άλλων το έθιμο του Κλήδονα, όπως τελείτο σύμφωνα με τον συλλογέα Κωνσταντίνο Παπαϊωαννίδη στη Σωζόπολη²⁷. Έκτοτε στο Αρχείο Χειρογράφων του Λαογραφικού Αρχείου αρχικά και του Κέντρου Λαογραφίας στη συνέχεια, εντοπίζονται

Εικ. 1-2. Κωνσταντίνος Παπαϊωαννίδης, Αγώνες και παιδιαί εν Σωζοπόλει, Κ.Α., χρο 12, σ. 1-2 (Σωζόπολις, Κωνσταντίνος Παπαϊωαννίδης, 20 Αυγούστου 1918).

Θεματικές ενότητες: Άσματα 160 μετά του μέλους πολλά, ανίγμ.[ατα] 81, δίστιχα 221, ευχαί 34, αποτροπαί 3, κατάραι 26, παροιμ.[ίαι] 454, παραμ.[ύθια] 4, παραδ.[όσεις] 4, ονόμ.[ατα] 405, ον.[όματα] μηνών 12, τοπων.[ύμια] 13, προλ.[ήψεις] 7, όρκοι 13, τροφή 1, παιδίον 8, παραμύθ.[ια] 4. [Γάμος, τελευτή, βίοι, λατρεία, μαντική, αστρολογία, μαγεία, φιλοσοφία].

27. Αριθμός χειρογράφου: 12

Ημερομηνία κατάθεσης: 20 Αυγούστου 1918.

Καταθέτης: Νικόλαος Γ. Πολίτης.

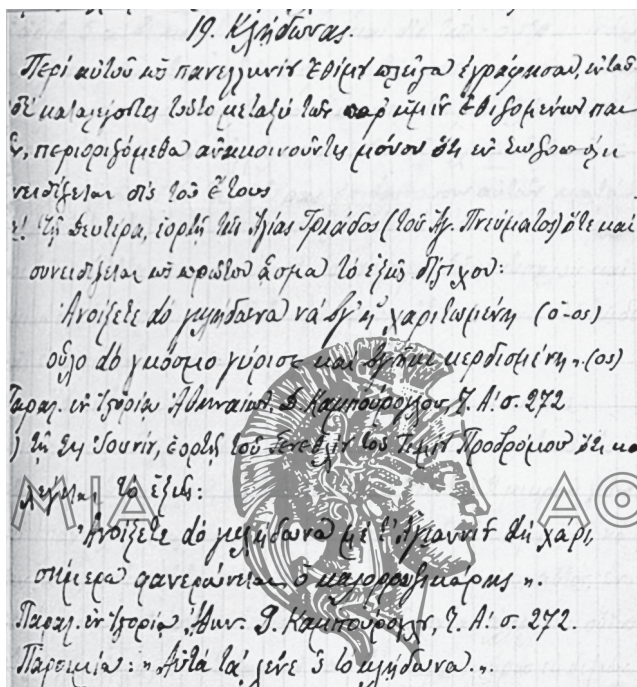
Συλλογέας: Κωνσταντίνος Παπαϊωαννίδης.

Τόποι συλλογής: Σωζόπολις.

Τίτλος συλλογής: Αγώνες και παιδιαί εν Σωζοπόλει. Σχήμ. 8ον φύλλ.[α] 53.

Θεματικές ενότητες: 52 παιδιαί, έθιμο κλήδονα (σ. 31, 19) και 72 ανίγματα των τα 1 και 21 ανιγματικά παραμύθια. Σποραδικώς παροιμίας εκ παιδιών [sic]. Η συλλογή συνοδεύεται και υπό δύο επιστολών παρεχουσών πληροφορίας.

συστηματικά χειρόγραφα στα οποία γίνονται αναφορές σε τελετουργικά εθιμικά δρώμενα. Συνοπτικές αναφορές και αναλυτικές περιγραφές που αρχίζουν βαθμιαία να εμπλουτίζονται με ιστορικά, ερμηνευτικά και αναλυτικά σχόλια προσφέρουν νέα δεδομένα στην έρευνα.

Εικ. 3. Κωνσταντίνος Παπαϊωαννίδης, «Κλήδωνας» στο Αγώνες και παιδιά εν Σωζόπολει, Κ.Α., χρο 12, σ. 12 (Σωζόπολις, Κωνσταντίνος Παπαϊωαννίδης, 20 Αυγούστου 1918).

Ιδιαίτερης σημασίας προς αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσε να θεωρηθεί η έκδοση του έργου, «Λαογραφικά Σύμμεικτα» του Νικολάου Γ. Πολίτη. Στον Α' τόμο που εκδόθηκε το 1920 ο Πολίτης αναφέρεται στις «μιμικές παραστάσεις των κατοίκων της Βιζύης και των πέριξ χωρίων» υπογραμμίζοντας πως «διδάσκουν τίς ο σκοπός και η έννοια διονυσιακών τίνων τελετών προ της εισαγωγής και της τελέσεως των δραματικών αγώνων εν Αθήναις»²⁸. Τα βήματα του Πολίτη ακολουθεί ο μαθητής του και πρώτος διευθυντής του Κέντρου Λαογραφίας

28. Ν. Γ. Πολίτης, *Λαογραφικά σύμμεικτα*, τομ. Α', Λαογραφικό Αρχείο, Αθήνα 1920, σ. 56.

(1918-1926) Στίλπων Π. Κυριακίδης, ο οποίος εστιάζει στη μελέτη του χαρακτήρα των λαογραφικών φαινομένων²⁹ και εμπλουτίζει τη μελέτη των εθιμικών λαϊκών τελετουργιών στην Ελλάδα³⁰ συνδυάζοντάς τη με τη σημαντική μελέτη του Arnold Van Gennep «Rites de passage»³¹.

Καθοριστικό ρόλο για τη λαογραφική μελέτη των λαϊκών τελετουργικών εθιμικών δρωμένων στον ελλαδικό χώρο διαδραματίζει ο Γεώργιος Α. Μέγας. Κατά την περίοδο της θητείας του ως Διευθυντής του Κέντρου Λαογραφίας (1936-1955) και σε διάστημα μίας δεκαετίας συντάσσει τα πρώτα ευρύτατα διαδεδωμένα θεματικά ερωτηματολόγια συλλογής λαογραφικής ύλης³². Τα ερωτηματολόγια αναπτύσσονται από τον 1^ο μέχρι και τον 5^ο τόμο της Επετηρίδας του Λαογραφικού Αρχείου (1939-1950) και προσφέρουν αναλυτικές πληροφορίες ως προς τη συλλογή της. Ιδιαίτερη αναφορά στα εθιμικά λαϊκά τελετουργικά δρώμενα γίνεται κυρίως στους τελευταίους τόμους [5/6 (1943-1944) και 5 (1945-1949)] όπου ο Μέγας αναλύει διεξοδικά τα λαογραφικά ζητήματα της λαϊκής λατρείας. Η μορφή, η δομή και το περιεχόμενο των ερωτηματολογίων

29. Α. Κυριακίδου-Νέστορος, «Λαογραφία: Η ουσία και η μέθοδος», ό.π. σ. 62-64.

30. Στ. Π. Κυριακίδης, «Τα σύμβολα εν τη νεοελληνική λαογραφία», *Λαογραφία* 12 (1938-1948), σ. 516-521, ειδικά εδώ βλ. σ. 521.

31. A. Van Gennep *Les rites de passage. Étude systématique des rites: De la porte et du seuil, de l'hospitalité, de l'adoption, de la grossesse et de l'accouchement, de la naissance, de l'enfance, de la puberté, de l'initiation, de l'ordination, du couronnement, des fiançailles et du mariage, des funérailles, des saisons, etc.*, Emile Nourry, Paris 1909. Βλέπε επίσης την βελτιωμένη 2^η έκδοση του 1969 (Mouton and Co et Maison des Sciences de l'Homme, Paris) καθώς και την εμπλουτισμένη έκδοση του 1981 (Éditions A. et J. Picard, Paris). Τέλος, βλ. σχετικά και την ελληνική A. Van Gennep *Τελετουργίες Διάβασης. Συστηματική μελέτη των τελετών*, μτφ. Παραδέλλης Θεόδωρος, Ηριδανός, Αθήνα 2016, όπου και το εξαιρετικά ενδιαφέρον εισαγωγικό κείμενο του Θεόδωρου Παραδέλλη.

32. Γ. Α. Μέγας, «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Α' Ζητήματα αφορώντα την κοινωνικήν οργάνωσιν. Β' Ζητήματα του λαϊκού δικαίου. Γ'. Ζητήματα σχετικά με το παιδίον. Δ'. Παιδιά και αθλητικά αγωνίσματα παίδων», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 1 (1939), σ. 100-149· Γ. Α. Μέγας, «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας: Ε' Ζητήματα σχετικά με το Γάμο. ΣΤ'. Τα κατά την τελευταίην», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 2 (1940), σ. 118-205· Γ. Α. Μέγας, «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Ζ'. Μαγεία, μαγικά συνήθειαι και δεισιδαιμονίαι. Η'. Μαντική. Θ' Αστρολογία. Ι' Μετεωρολογία. ΙΑ'. Δημόδης ιατρική», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 3/4 (1941-1942), σ. 77-195· Γ. Α. Μέγας, «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Λαϊκή λατρεία, *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 5/6 (1943-1944), σ. 77-144· Γ. Α. Μέγας, «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Λαϊκή λατρεία (συνέχεια)», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 5 (1945-1949), σ. 8-100. Βλ. επίσης και τη συλλογική ανατύπωση των άρθρων στην ειδική έκδοση: Γ. Α. Μέγας, *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας, Ανατύπώσεις [των τριών τευχών-ανατύπων από την Επετηρίδα του Λαογραφικού Αρχείου, 1939-1949]*, ό.π..

προκαλεί σημαντική ώθηση ως προς τη συλλογή, αλλά και ως προς την ταξινόμηση του λαογραφικού υλικού, η κατάταξη του οποίου γίνεται έκτοτε σύμφωνα με τα δεδομένα που αναπτύσσονται διεξοδικά σε αυτά. Σε εξέλιξη αυτής της προσπάθειας ο Μέγας, αξιοποιώντας το πλούσιο σχετικό λαογραφικό υλικό του Αρχείου των Χειρογράφων του Κέντρου, αποθησαυρίζει στο έργο του «Ελληνικά έορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας» που εκδίδεται το 1956 λιγότερο ή περισσότερο γνωστά εθιμικά τελετουργικά δρώμενα³³. Ξεκινώντας από τις τελετουργίες του χειμώνα και ακολουθώντας τον ημερολογιακό κύκλο ταξινομεί και παραθέτει συστηματικά πλήθος πληροφοριών για την τέλεση λατρευτικών εθίμων διαμορφώνοντας έτσι μία πρόδρομη ταξινομική ευρετηριακή υποδομή.

Το συγκεκριμένο έργο, που προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για τη μελέτη των ποικίλων εκφάνσεων της λαϊκής λατρείας, όπως σημειώνει ο Γεώργιος Ν. Αικατερινίδης, τ. διευθυντής ερευνών του Κέντρου Λαογραφίας και συστηματικός μελετητής των λαϊκών δρωμένων, θα μπορούσε να θεωρεί πως αποτελεί μία «πρόδρομική κωδικοποίησή τους»³⁴. Επανεκδίδεται έκτοτε ανελλιπώς και επηρεάζει σημαντικά τη μεθοδολογία συλλογής αλλά και επεξεργασίας σχετικού λαογραφικού υλικού. Προς αυτή την κατεύθυνση σημαντική είναι και η ώθηση που επιφέρει η σύνταξη του ερωτηματολογίου του Γεωργίου Κ. Σπυριδάκη «Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης»³⁵ που δημοσιεύτηκε το 1962 στον τόμο 13-14 της Επετηρίδας. Το έργο ανατυπώθηκε και κυκλοφόρησε αυτοτελώς σε μεγάλο αριθμό αντιτύπων εμπλουτίζοντας τη θεματολογία συλλογής και κατάταξης λαογραφικής ύλης. Τα δομημένα ερωτηματολόγια του Κέντρου, που συνεχίζει ανελλιπώς να συγκεντρώνει υλικό για λαϊκά εθιμικά τελετουργικά δρώμενα, συμπληρώνει το έργο των Στεφάνου Δ. Ημέλλου και Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη «Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)»³⁶. Στο έργο, που υπήρξε απόρροια της εμπειρίας που αποκόμισε το Κέντρο από τη συμμετοχή του στις εργασίες και τη σύνταξη του *Εθνολογικού Άτλαντα της Ευρώπης και των γειτονικών χωρών*³⁷, γίνεται σα-

33. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. αναλυτικά Γ. Α. Μέγας, *Ελληνικά έορταί και έθιμα λαϊκής λατρείας*, χ.ε., Αθήνα 1956.

34. Για αναλυτικές πληροφορίες βλ. σχετικά Γ. Ν. Αικατερινίδης «Λαϊκά δρώμενα και το αρχειακό υλικό του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών», *ό.π.* σ. 99-101.

35. Γ. Κ. Σπυριδάκης, «Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 13-14 (1960-1961), σ. 73-147.

36. Στ. Δ. Ημέλλος – Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 17, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1983.

37. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά Ε. Θ. Καραμανές, «Οι εργασίες του Λαο-

φής αναφορά στη δυναμική των λαογραφικών φαινομένων και υπογραμμίζεται ότι στις προσπάθειες συλλογής και παρουσίασης του λαογραφικού υλικού θα πρέπει να δίνεται «η εικόνα της εξέλιξής»³⁸. Όπως μάλιστα σημειώνουν οι συγγραφείς θα πρέπει το υλικό να παρουσιάζεται «κατά το δυνατό, όχι σα νεκρό μουσειακό είδος αλλά σαν ζωντανή δημιουργία, που ζει και κινείται μέσα σε ένα περιβάλλον φυσικό, κοινωνικό κ.λπ., από το οποίο δεν είναι αποκομμένο»³⁹, παρατήρηση ιδιαίτερα σημαντική για τη μελέτη των εθιμικών τελετουργικών δρωμένων. Επιπροσθέτως όμως, αξιοσημείωτο θεωρούμε πως στο αφιερωμένο στον υλικό βίο ερωτηματολόγιο, μεγάλη σημασία αποδίδεται και στις άυλες εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού που συνδέονται με αυτόν, υπογραμμίζοντας έτσι την άρρηκτη σχέση μεταξύ τους⁴⁰. Προσέτι, οι αναλυτικές πληροφορίες για την οικία και τους οικισμούς, το γεωργικό βίο και την ποιμενική ζωή, εμπλουτίζονται με ευκρινείς αναφορές σε δημοσιευμένα και αδημοσίευτα έργα από τα οποία παρατίθενται επιλεκτικά παραδειγματικές πληροφορίες και για εθιμικές τελετουργίες.

Έτσι, στα Αρχεία και τις Συλλογές του Κέντρου λαογραφίας παρατηρούμε πως χάρη στα προαναφερθέντα ερωτηματολόγια τα τελετουργικά εθιμικά δρώμενα που εντοπίζονται στα χειρόγραφα συνδυάζονται πρωτίστως με τη λαϊκή λατρεία και με τα έθιμα του λαϊκού εορτολογίου αλλά και με πολλές άλλες θεματολογικές ενότητες του πνευματικού, κοινωνικού και υλικού βίου. Διακρίνονται συχνά για την αναλυτική κειμενική περιγραφή τους η οποία εμπλουτίζεται τις τελευταίες δεκαετίες με πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό που περιλαμβάνει φωτογραφίες, ηχογραφήματα και κινηματογραφήματα⁴¹.

γραφικού Αρχείου / Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών για τον “Άτλαντα της Ελληνικής Λαογραφίας” στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Εθνολογικού Άτλαντα» στο Βασ. Φραγκουλόπουλος – Κυρ. Χρυσού-Καρατζά (επιμ.) *Τιμή τε και γέρας. Τιμητικός τόμος Στεφάνου Δ. Ημέλλου, Ναζιακά Γράμματα*, τόμ. 32 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2019), Αθήνα 2019, σ. 123-149.

38. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά Στ. Δ. Ήμελλος – Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)*, ό.π., σ. 1-2.

39. Στ. Δ. Ήμελλος – Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)*, ό.π., σ. 2.

40. Οι συγγραφείς στο προλογικό τους σημείωμα αναδεικνύοντας την ακατάλυτη σχέση τους τονίζουν πως «το να διαχωρισθεί με βεβαιότητα, σε ορισμένες ιδίως περιπτώσεις, τι ανήκει στη λαϊκή τέχνη και τι στον υλικό βίο είναι, όχι σπάνια, σχεδόν αδύνατο». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. αναλυτικά: Στ. Δ. Ήμελλος – Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)*, ό.π. σ. 5.

41. Οι κινηματογραφήσεις λαϊκών δρωμένων ξεκινούν στο Κέντρο Λαογραφίας την δεκαετία του 1960, μετά την ίδρυση του «Τμήματος Κινηματογραφικών Θεμάτων» του λαϊκού

Αξιομνημόνευτο όμως είναι πως καταλυτικά επενεργεί στη λαογραφική μελέτη των λαϊκών εθιμικών δρωμένων στον ελλαδικό χώρο γενικά και στο Κέντρο Λαογραφίας ειδικότερα και το έργο του καθηγητή Δημητρίου Σ. Λουκάτου, ο οποίος είχε διατελέσει μέλος της επιστημονικής του ομάδας την περίοδο 1938-1961. Ο Λουκάτος που διατηρούσε πάντα στενές σχέσεις με το ΚΕΕΛ και τους ερευνητές του, κεφαλαιοποιώντας την εμπειρία της πολυετούς εθνογραφικής έρευνας και της μελέτης του εθνογραφικού υλικού που επιτελείτο σε αυτό, μέσα σε μία περίοδο έξι ετών (1979-1985) ολοκληρώνει ένα πεντάτομο έργο αφιερωμένο στα «εθιμικά βιώματα» του κύκλου του χρόνου⁴². Το έργο, την έκδοση του οποίου συμπληρώνει ένας «συνεκτικός» αναλυτικός τόμος-ευρετήριο την οποία επιμελείται ο Γεώργιος Ν. Αικατερινίδης⁴³, συμπυκνώνει την επιστημονική εμπειρία του Λουκάτου και διευρύνει σημαντικά την θεώρηση των δρωμένων εμπλουτίζοντάς την με ιδιαίτερες αναζητήσεις. Ανατροφοδοτεί την λαογραφική προσέγγισή τους ως διαβατήριες τελετουργίες, προωθεί το διάλογο με την διεθνή σχετική βιβλιογραφία και τολμά να εστιάσει σε παραδειγματικές περιπτώσεις εθιμικών λαϊκών δρωμένων του αστικού χώρου τα

πολιτισμού που επιμελήθηκε ο τότε Διευθυντής Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης και συνεχίζονται αδιάκοπα μέχρι και σήμερα με αποτέλεσμα να έχει συγκεντρωθεί ένα πλουσιότατο εθνογραφικό αρχειακό υλικό. Για αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με το Κινηματογραφικό Αρχείο του ΚΕΕΛ και τις κινηματογραφήσεις εθιμικών δρωμένων βλ. σχετικά Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Το Κινηματογραφικό Τμήμα του Κέντρου Λαογραφίας», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 31-32 (2004-2008), σ. 401-416· Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Από τις πρώτες προσπάθειες καταγραφής δρωμένων» στο *Δρώμενα: Σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κομοτηνή 4-6 Οκτωβρίου 1996*, ό.π. σ. 101-108· Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Οπτική καταγραφή δρωμένων και άλλων εκφάνσεων λαϊκού πολιτισμού στον πραγματικό τους χώρο και εθιμικό χρόνο» στο Α. Οικονόμου (επιμ.), *Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλιές μορφές – Σύγχρονοι προβληματισμοί. Νέες ερμηνείες. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011*. Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 35, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 2020, σ. 19-32 και Ε. Θ. Καραμανές, «Κινηματογραφικές καταγραφές στο πλαίσιο των λαογραφικών αποστολών του Κέντρου Λαογραφίας. Συμβολή στην μελέτη της ιστορίας του Λαογραφικού Αρχείου / Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 33-34 (2009-2013), σ. 523-550.

42. Βλ. αναλυτικά Δ. Σ. Λουκάτος, *Χριστουγεννιάτικα και των γιορτών*, Φιλιππότης, Αθήνα 1979· Δ. Σ. Λουκάτος, *Πασχαλινά και της άνοιξης*, Φιλιππότης, Αθήνα 1980· Δ. Σ. Λουκάτος, *Τα καλοκαιρινά*, Φιλιππότης, Αθήνα 1981 και την 2^η έκδοση του έργου το 1992· Δ. Σ. Λουκάτος, *Φθινοπωρινά*, Φιλιππότης, Αθήνα 1982· Δ. Σ. Λουκάτος, *Συμπληρωματικά του χειμώνα και της άνοιξης*, Φιλιππότης, Αθήνα 1985.

43. Γ. Ν. Αικατερινίδης, *Λουκάτος Δημήτριος. Ευρετήριο των πέντε εποχικών βιβλίων του: Χριστούγεννα, Πάσχα, Καλοκαίρι, Φθινόπωρο, συμπληρωματικά*, Φιλιππότης, Αθήνα 1992.

οποία μέχρι τότε δεν αποτελούσαν κεντρικό λαογραφικό θεματικό άξονα. Με αυτό τον τρόπο, ο Λουκάτος προάγει εμφαντικά και εμπλουτίζει συστηματικά την προσέγγιση των εθιμικών λαϊκών δρωμένων ως διαβατήριες πολιτισμικές πρακτικές προωθώντας τη διεύρυνση του διάλογου που είχε αναπτυχθεί μεταξύ ελλήνων και ξένων επιστημόνων. Έτσι, σε συνέχεια των θέσεων του Κυριακίδου και του Μέγα αναζωπυρώνει και ανανεώνει τις αναζητήσεις για την εφαρμογή των θεωρητικών σχημάτων του Van Gennep σε ευρύτερη κλίμακα και φαίνεται να στρέφει το ενδιαφέρον των ελλήνων λαογράφων σε νέους δρόμους με πολλαπλές προοπτικές.

Προς αυτή την κατεύθυνση, συμβάλλει και το έργο της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος για τα έθιμα του κύκλου του χρόνου *12 μήνες*⁴⁴ το οποίο χαίρει, όπως και τα προαναφερθέντα του Λουκάτου, ευρείας διάδοσης και αποδοχής από το ευρύ και το ειδικό, επιστημονικό κοινό. Το πόνημα της Κυριακίδου-Νέστορος που αναδεικνύει την άρρηκτη σχέση χρόνου, τοπικότητας και εθίμων προσφέροντας πολλές πληροφορίες για τα εθιμικά δρώμενα και τη σχέση τους την τοπική παραγωγή, όπως σημειώνει ο Ευάγγελος Θ. Καραμανές στο άρθρο του «Fêtes et lieux du calendrier populaire grec», διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη μελέτη του ελληνικού εθιμολογικού χάρτη⁴⁵ και φαίνεται να αξιοποιείται αρκετά συχνά στα χειρόγραφα του Κέντρου.

Τα προαναφερθέντα έργα, ιδιαίτερα σημαντικά για τους έλληνες λαογράφους, θεμελιώνουν σταδιακά ένα αρκετά αναλυτικό πλαίσιο προσέγγισης των εθιμικών δρωμένων το οποίο αποτελεί, για πολλές δεκαετίες, βάση για τη μελέτη τους. Ως εκ τούτου συνθέτουν ένα πρότυπο λαογραφικό μοντέλο για τη συλλογή, την επεξεργασία, την ταξινόμηση και τη διαχείριση του σχετικού εθνογραφικού υλικού αλλά και για την ερμηνευτική και αναλυτική προσέγγισή τους.

Έτσι, τα δρώμενα που αντιπροσωπεύουν σύμφωνα με τον Γεώργιο Ν. Αικατερινίδη που πρωτοστατεί από το 1960 μέχρι και σήμερα στην εθνογραφική καταγραφή και την μελέτη τους «ένα σημαντικό, ίσως μάλιστα το πιο ενδιαφέρον κεφάλαιο του λαϊκού μας πολιτισμού»⁴⁶ –θέση με την οποία ομολογώ πως συντάσσομαι απόλυτα– συγκεντρώνουν σταδιακά, όλο και περισσότερο την

44. Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Οι 12 Μήνες. Τα Λαογραφικά*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη 1982.

45. Ε. Καραμανές, «Fêtes et lieux du calendrier populaire grec: inventaires et approches contemporaines des pratiques festives» στο L. S. Fournier (επιμ.), *L'inventaire des fêtes en Europe*, χ.ε., L'Harmattan, 2017, σ. 67-87.

46. Γ. Ν. Αικατερινίδης «Από τις πρώτες προσπάθειες καταγραφής δρωμένων», ό.π. σ. 101.

προσοχή των λαογράφων και των εραστών της λαογραφίας. Παράλληλα, εντοπίζεται βαθμιαία και μία διαρκώς αυξανόμενη εκδήλωση ανάλογων αναζητήσεων σε πολλούς άλλους επιστημονικούς κλάδους που επιχειρούν την προσέγγισή τους με διαφορετικούς, θεωρητικούς και μεθοδολογικούς, προσανατολισμούς. Τοιουτοτρόπως, κλιμακώνονται οι σχετικές ερευνητικές αναζητήσεις με αποτέλεσμα να εμπλουτίζονται τα εθνογραφικά ευρήματα που συνδέονται με αυτές, ενώ ταυτόχρονα επιχειρούνται δειλά κάποιες πρώτες διεπιστημονικές προσπάθειες προσέγγισης των εθιμικών παραστατικών δρωμένων. Εκκινούν από την εθνογραφική παρατήρηση και βασίζονται στην αποδοχή της συνθετότητας και της πολυπλοκότητας των εθιμικών δρωμένων που συνδέονται λαογραφικά με τη λαϊκή λατρεία, τις τελετουργίες και τα παραστατικά έθιμα⁴⁷.

47. Στο Κέντρο Λαογραφίας η συστηματική έρευνα αποφέρει καρπούς και έτσι στα έργα των ερευνητών του αποτυπώνονται προοδευτικά νέες προτάσεις και νέα θεωρητικά σχήματα για την προσέγγισή τους. Ενδεικτικές είναι οι κάτωθι μελέτες, που αναφέρονται με χρονολογική σειρά, οι οποίες ενσωματώνουν τα νέα δεδομένα και απηχούν την προοδευτική μεταλλαγή στην προσέγγιση των λαϊκών εθιμικών δρωμένων που συντελέστηκε στο πέρασμα των χρόνων: Κ. Α. Ρωमाίος, «Λαϊκές λατρείες της Θράκης: αναστενάρια, τελετή τυρινής Δευτέρας», *Αρχαίον Θρακικού Λαογραφικού και Εθνομουσικού Θεσάυρου* 11 (1944-1945), σ. 1-131· Γ. Α. Μέγας, «Η μέρα της μαμμής», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 7 (1952), σ. 3-27· Γ. Α. Μέγας, «Ο βλάχικος γάμος των Θηβών», *Λαογραφία* 17 (1957-1958), σ. 637-638· Στ. Δ. Ήμελλος, «Δημώδεις παραδόσεις εκ Νάξου», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 11-12 (1958-1959), σ. 216-220· Στ. Δ. Ήμελλος, «Ο άγιος Μόδεστος εν Νάξω», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 4 (1964), σ. 377-379· Γ. Α. Μέγας, «Αναστενάρια και έθιμα της Τυρινής Δευτέρας εις το Κωστή και τα περίξ αυτού χωρία της Ανατολικής Θράκης», *Λαογραφία* 19 (1960-1961), σ. 506-534· Δ. Σ. Λουκάτος, *Το Δωδεκάήμερο κι οι τρεις Γιορτές του στην Κεφαλονιά*, χ.ε., Αθήνα 1961· Γ. Κ. Σπυριδάκης – Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Λαϊκά λατρευτικά τελεαί εις την Μακεδονίαν (χωρίον Καλής Βρύσης Δράμας) από 5-8 Ιανουαρίου 1965», *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών* 40 (1965), σ. 237-240· D. S. Loukatos, «Masques et déguisements populaires en Grèce», *Schweizerisches Archiv für Volkskunde = Archives suisses des traditions populaires* 63 (1967), σ. 177-188· Γ. Κ. Σπυριδάκης «Το άσμα της χελιδόνας (χελιδόνισμα) την πρώτην Μαρτίου», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 22 (1969-1972), σ. 112-134· Γ. Α. Μέγας, «Οι Αδώνιδος κήποι των Σερρών», *Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 183-189· Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Εαρινά έθιμα λαϊκής λατρείας από την περιοχή Σερρών», *Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού Χώρου*, Ινστιτούτο Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 11-20· Γ. Ν. Αικατερινίδης, *Νεοελληνικές αιματηρές θυσίες. Λειτουργία – Μορφολογία – Τυπολογία*, (Παράρτημα αρ. 8 του περιοδικού Λαογραφία), Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, Αθήνα 1979· Γ. Ν. Αικατερινίδης, «“Καλόγερος” ένα ευετηρικό έθιμο της Θράκης», *Σερραϊκά Χρονικά* 8 (1979), σ. 195-206· Ε. Π. Αλεξάκης, «Μια περίεργη παράδοση δρακοντοκτονίας από την Επίδαυρο Λιμηρά Λακωνίας», *Λαογραφία* 33 (1983-1984), σ. 93-104· Ε. Π. Αλεξάκης, «Χορός, εθνοτικές ομάδες και συμβολική

Παρά ταύτα, η διεπιστημονική μελέτη των λαϊκών δρωμένων ως σύνθετες, ενσώματες πολιτισμικές πρακτικές εκκινεί στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και συστηματοποιείται βαθμιαία στην Ελλάδα. Συνδυάζεται με τη συστηματική διεπιστημονική μελέτη τους που πυροδοτείται από την θεατρολογική προσέγγισή τους η οποία ξεκινά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Βασίζεται στην παρατήρηση των εθνογραφικών δεδομένων, στα οποία αποτυπώνεται η μεταβλητότητα των λαϊκών εθιμικών πολιτισμικών πρακτικών που συνδέονται με τις λαϊκές τελετουργίες και τα παραστατικά έθιμα και στην ύπαρξη θεατρικών στοιχείων σε αυτά. Με πρωτεργάτη την Κατερίνα Κακούρη, η οποία τολμά να προσεγγίσει με θεατρολογικούς όρους τα εθιμικά λαϊκά δρώμενα, τελετουργικά και μη, αναδεικνύονται οι ποικίλες δραματικές διαστάσεις τους⁴⁸. Οι απόψεις της Κακούρη

συγκρότηση της κοινότητας στο Πωγώνι της Ηπείρου. Μελέτη μιας περίπτωσης», *Εθνογραφικά* 8 (1992), σ. 75-86· Μ. Τερζοπούλου, «Για να 'βρει κράτος κι εξουσία η άνοιξη...», Μ. Τερζοπούλου (επιμ.), *Τα Αποκριάτικα, άνιερν ιερν, Καλλιτεχνικός Σύλλογος Μουσικής Δόμνα Σαμίου*, Αθήνα 1994, σ. 3-5· Γ. Ν. Αικατερινίδης, *Δρώμενα Θεοφανείων στην Καλή Βρύση Δράμας*, Κοινότητα Καλής Βρύσης Δράμας, Δράμα 1995· Γ. Ν. Αικατερινίδης, *Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας*, Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Δράμας, Δράμα 1997· Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Θεατρολογικά μελετήματα για το λαϊκό θέατρο. Από το κρητικό θέατρο στα δρώμενα της νεοελληνικής αποκριάς. Από την «Ερωτική» στην «Γκόλφου»*, Τροχαλία, Αθήνα 1998· Μ. Τερζοπούλου, «Έστης' ο έρωτας χόρο με τον ξανθόν Απρίλη...» στο Μ. Τερζοπούλου (επιμ.), *Τα Πασχαλιάτικα. Ανοιτιάτικα τραγούδια του θανάτου και της ανάστασης*, Καλλιτεχνικός Σύλλογος Μουσικής Δόμνα Σαμίου, Αθήνα 1998, σ. 3-27· Ε. Π. Αλεξάκης, «Από την τοπική στη θρησκευτική κοινότητα. Ιερός χώρος, αιματηρές θυσίες και λατρεία των νεκρών στο Μανταμάδο Λέσβου» στο *Ταυτότητες και ετερότητες. Σύμβολα συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 2006 [2001], σ. 274-343· Ε. Π. Αλεξάκης, «Χορός, εθνοτικές ομάδες και συμβολική συγκρότηση της κοινότητας στο Πωγώνι της Ηπείρου. Μελέτη μιας περίπτωσης» στο *Ταυτότητες και ετερότητες. Σύμβολα συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 2006 [2001], σ. 181-215· Ε. Ψυχογιού «Η πόλη θυμάται αγρυπνώντας. Εαρινά δρώμενα στη Βόνιτσα: λατρευτικές πρακτικές και συλλογική μνήμη» στο Κ. Μπάδα (επιμ.), *Η μνήμη του επαρχιακού αστικού τόπου και τοπίου: το Αγρίνιο μέχρι τη δεκαετία του '60*, *Πρακτικά Ημερίδας*, 23 Σεπτεμβρίου 2000, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων – Μεταίχμιο – Δήμος Αγρινίου, Αγρίνιο 2003, σ. 77-115· Τερζοπούλου Μ., «Με τα τύμπανα και τα όργανα της Μητέρας. Η γυναικεία λαϊκή λατρεία ως πολιτική μεταφορά σε ένα συγκρουσιακό περιβάλλον» στο Χρ. Βλαχούτσικου – Κ. L. Hart (επιμ.), *Όταν οι γυναίκες έχουν διαφορές. Αντιθέσεις και συγκρούσεις γυναικών στη σύγχρονη Ελλάδα*, Μέδουσα, Αθήνα 2004, σ. 320-360.

48. Για τις θέσεις της Κακούρη βλ. σχετικά: Κ. Κακούρη, *Προαισθητικές μορφές θεάτρου*, Οι Φίλοι του Βιβλίου, Αθήνα 1946· Κ. Κακούρη, «Αυτοσχεδιασμός και θέατρο. Το λαϊκό πανηγύρι προαιωνία ρίζα», *Θέατρο* 22 (Αύγουστος 1965), σ. 79-84· Κ. Κακούρη, «Αυτοσχεδιασμός και θέατρο. Η πορεία του λαϊκού μιμοδράματος», *Θέατρο* 23 (Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 1965), σ. 35-41· Κ. Kakouris, «'Dromena' Champetres: le 'Leidinos'. Une représentation

που συνδυάζει ιστορικά, εθνολογικά, ανθρωπολογικά και λαογραφικά δεδομένα μολονότι δεν γίνονται ευρέως, άμεσα αποδεκτές στους λαογραφικούς κύκλους, φαίνεται πως αποτελούν σταδιακά αφετηρία για πολλές επιστημονικές αναζητήσεις. Ενδεικτικό μάλιστα είναι πως ο διεθνής επιστημονικός όρος «dromena» (= δρώμενα), που εισάγει, παρότι εμφανίζεται για πρώτη φορά στη διεθνή σχετική βιβλιογραφία στο άρθρο της «'Dromena' Champetres: le 'Leidinos'. Une représentation Dramatique de Magie Populaire en Grèce» που δημοσιεύεται στο περιοδικό *L'Hellénisme Contemporain* το 1956⁴⁹ αν και ελληνογενής (εκ του ρήματος δράω/δρω), δεν χρησιμοποιείται ευρέως στην αντίστοιχη ελληνική μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Αναμφίβολα όμως η Κακούρη θέτει τις βάσεις για τη μελέτη των παραστατικών εθιμικών δρωμένων και των τελετουργιών με όρους εθνο-ανθρωπο-θεατρολογικούς, προσδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ιστορική διάστασή τους.

Προς αυτή την κατεύθυνση η σύνθετη σχέση εθιμικών λαϊκών δρωμένων και θεάτρου προσεγγίζεται διεξοδικά στις μελέτες της Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη στις οποίες διερευνάται με λαογραφικούς όρους και η αμφίδρομη αλληλεπίδραση που σημειώνεται μεταξύ τους⁵⁰. Παράλληλα, στα επιστημονικά

Dramatique de Magie Populaire en Grèce», ό.π., σ. 188-212· Κ. Κακούρη, *Διονυσιακά. Εκ της σημερινής λατρείας των Θρακών*, χ.ε., Αθήνα 1963· Κ. Κακούρη, *Προϊστορία του θεάτρου από τη σκοπιά της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας*, Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών, Αθήνα 1974.

49. K. Kakouris, «'Dromena' Champetres: le 'Leidinos'. Une représentation Dramatique de Magie Populaire en Grèce», ό.π., σ. 188-212.

50. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Πανάρατος. Λαϊκή διασκευή και παράσταση της *Ερωφίλης* στη Δυτική Ρούμελη», *Επετηρίς Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών* 6 (1976-1977), σ. 225-250· Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Θεατρική παράσταση λαϊκής διασκευής της *Ερωφίλης* στο Φανάρι Καρδίτσας» στο *Πρακτικά του Α' Συνεδρίου Θεσσαλικών Σπουδών (Καρδίτσα – Τρίκαλα 20-23 Οκτωβρίου 1978)*. «Δυτ. Θεσσαλία – Καραγκούνδες», *Θεσσαλικά Χρονικά* 13 (1980), σ. 183-206· Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Το λαϊκό θέατρο στο Καρπενήσι. Παραστάσεις του Πανάρατος. Η λαϊκή επιτομή της *Ερωφίλης* του Γεωργίου Χορτάτση», *Επετηρίδα Εταιρείας Ευρυσάνων Επιστημόνων* 1 (1990-1991), σ. 377-413· Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Θεατρολογικά μελετήματα για το λαϊκό θέατρο. Από το κρητικό θέατρο στα δρώμενα της νεοελληνικής αποκρίας. Από την «Ερωφίλη» στην «Γκόλφω»*, ό.π. και την πιο πρόσφατη μελέτη της στην οποία αποτυπώνονται όλα τα σύγχρονα δεδομένα: Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Από το θέατρο στα εθιμικά δρώμενα του λαϊκού λατρευτικού κύκλου» στο Α. Οικονόμου (επιμ.), *Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλιές μορφές – Σύγχρονοι προβληματισμοί. Νέες ερμηνείες. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 35, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 2020, σ. 247-267.

έργα του Βάλτερ Πούχγερ⁵¹ που αρχίζουν να δημοσιεύονται το 1983 εξετάζεται εις βάθος η σχέση μεταξύ εθιμικών λαϊκών δρωμένων, δράματος και θεάτρου, γεγονός που προσδίδει έκτοτε μεγάλη σημασία στη μελέτη των ιδιαίτερων παραστατικών χαρακτηριστικών τους. Έτσι βαθμιαία διαμορφώνεται ένα νέο πλαίσιο για τη λαογραφική προσέγγιση των δρωμένων και επιχειρούνται συσχετισμοί με άλλα επιστημονικά αντικείμενα όπως η ανθρωπολογία γεγονός που στιγματίζει ανεξίτηλα έκτοτε τη μελέτη τους.

Επιπρόσθετα, οι αρχές της δεκαετίας του 1990 στίζονται και από την αξιοποίηση της θεωρίας της επιτέλεσης στη μελέτη των δρωμένων, τα οποία προσεγγίζονται πλέον ως ενσώματα επιτελεστικά γεγονότα στο πλαίσιο των οποίων τα κοινωνικά υποκείμενα αλληλεπιδρούν, γεγονός που επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη λαογραφική θεώρησή τους. Έτσι, όπως σημειώνει ο Παύλος Κάβουρας που πρωτοστάτησε στην εφαρμογή της, σε αντίθεση με τις κλασικές θεωρίες της συγκριτικής-φιλολογικής και της ιστοριογεωγραφικής σχολής στις οποίες δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα δρώμενα ως κείμενα, μέσω της θεωρίας της επιτέλεσης το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στις συνθήκες παραγωγής τους⁵². Τοιουτοτρόπως η εφαρμογή της θεωρίας της επιτέλεσης, επιτρέπει την εμβάθυνση στην ειδική περίπτωση κάθε δρώμενου και τη μελέτη της δυναμικής ισορροπίας που αναπτύσσεται ανάμεσα στις διάφορες επιτελεστικές πτυχές

51. Για αναλυτικές πληροφορίες βλ. σχετικά Β. Πούχγερ, «Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του Βορειοελλαδικού χώρου. Συμβολή στον προβληματισμό του ορισμού της έννοιας του θεάτρου» στο *Πρακτικά Α' Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 225-273· Β. Πούχγερ, «Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του βορειοελλαδικού χώρου. Συμβολή στον προβληματισμό του ορισμού της έννοιας του θεάτρου» στο *Ιστορικά νεοελληνικού θεάτρου*, Παϊρίδης, Αθήνα 1984, σ. 57-89· Β. Πούχγερ, «Το παραδοσιακό λαϊκό θέατρο του Πόντου στον εθνολογικό συσχετισμό», *Αρχείον Πόντου* 38(1984), σ. 291-305· Β. Πούχγερ, *Θεωρία του λαϊκού θεάτρου. Κριτικές παρατηρήσεις στο γενετικό κώδικα της θεατρικής συμπεριφοράς του ανθρώπου*, (Παράρτημα αρ. 9 του περιοδικού Λαογραφία), Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, Αθήνα 1985· Β. Πούχγερ, *Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Συγκριτική μελέτη*, Πατάκης, Αθήνα 1989· Β. Πούχγερ, *Θεωρητικά θέατρον. Κριτικές παρατηρήσεις στις θεωρίες του θεατρικού φαινομένου. Η σημειωτική μέθοδος, η ανθρωπολογική μέθοδος, η φαινομενολογική μέθοδος*, Παπαζήσης, Αθήνα 2010· Β. Πούχγερ, *Δοκίμια για τη λαογραφική θεωρία και τη φιλοσοφία του πολιτισμού*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2011 και Β. Πούχγερ, *Τα δρώμενα της Ελλάδας και της Βαλκανικής. Από το Μαγικοθρησκευτικό έθιμο στη λαϊκή διασκέδαση (Θεατρολογική Λαογραφία Α')*, Αρμός, Αθήνα 2016.

52. Για αναλυτικές πληροφορίες βλ. σχετικά και Π. Κάβουρας, «Τα δρώμενα από εθνογραφική σκοπιά: μέθοδοι, τεχνικές και προβλήματα καταγραφής», *ό.π.* σ. 45-78 και ειδικότερα εδώ σ. 54-56.

του⁵³. Αξιοσημείωτο είναι δε πως επιτρέπει, συνδυάζοντας τις προαναφερθείσες θεωρίες, να προσεγγίζονται σταδιακά νέα ζητήματα, όπως η αναδραστική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ (ανα)παραστασιακών και εθιμικών επιτελέσεων ευετηρικών δρωμένων και η νέο-τελετουργοποίηση των λαϊκών δρωμένων μέσω των παραστασιακών και μη αναπαραστάσεων τους⁵⁴ προσφέροντας έτσι πολυάπλες πληροφορίες για την λαογραφική μελέτη των σύγχρονων κοινοτήτων.

Τοιουτοτρόπως καθίσταται σαφές, ήδη από τη δεκαετία του 1990, ότι διαφαίνεται πως τα δρώμενα μπορούν να προσεγγισθούν υπό το πρίσμα της επιτελεστικότητας με νέους όρους, προσφέροντας πολλές πληροφορίες για τη μελέτη και την κατανόηση των πολιτισμικών συστημάτων. Με αυτή την οπτική, τα δρώμενα ως εθνογραφικά ντοκουμέντα και ως επιστημονικά ζητούμενα αναδεικνύεται πως αποτελούν παράλληλα μέσα έκφρασης, διαχείρισης, (ανα)διαπραγμάτευσης και (ανα)δήλωσης των πολιτισμικών συστημάτων που απηχούν τις άρρηκτες σχέσεις, οι οποίες αναπτύσσονται μέσω της εθνογραφίας, μεταξύ ερευνώμενων και ερευνητών. Έτσι τολμούμε να θεωρούμε πως ο όρος δρώμενο (ανα)νοηματοδοτείται στο χώρο των ελληνικών λαογραφικών μελετών προκειμένου να περιγράψει αλλά και να πραγματοποιεί το σύνολο των τελεστικών δεδομένων που συνθέτουν τις επιτελέσεις τους σε συνδυασμό με τα μεθοδολογικά εργαλεία και τα θεωρητικά ερμηνευτικά σχήματα που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ερμηνευτική και αναλυτική τους προσέγγιση.

Η ίδρυση του Κέντρου Λαϊκών Δρωμένων στην Κομοτηνή που λαμβάνει χώρα σε αυτό το πλαίσιο, αντανakλά στα μέσα της δεκαετίας του 1990 το γενικότερο ενδιαφέρον που αναπτύσσεται εκείνη την περίοδο γύρω από αυτά και μολονότι αναντίρρητα απηχεί τη σταδιακή συστηματοποίηση των προσπαθειών επιστημονικής προσέγγισης εκφράζει για πρώτη ίσως φορά και την πρόθεση της αιεφόρου διαχείρισής τους σε τοπικό και πολιτειακό επίπεδο⁵⁵. Η δημιουργία

53. R., Finnegan, *Oral Traditions and the Verbal Arts: A Guide to Research Practices*, Association of Social Anthropologists 'Research Methods in Social Anthropology' Series, Routledge, London 1992 91-94· Κάβουρας Π., «Τα δρώμενα από εθνογραφική σκοπιά: μέθοδοι, τεχνικές και προβλήματα καταγραφής», ό.π. σ. 45-78 και ειδικότερα εδώ σ. 50-52 και Ζ. Ν. Μάργαρη, «Δρόμοι και διαδρομές: Δρώμενα στην σκηνή και την πλατεία...», ό.π. σ. 173-217, ειδικότερα εδώ βλ. σ. 192-193.

54. Το ζήτημα της νέο-τελετουργοποίησης των δρωμένων μέσω των (ανα)παραστασιακών τους επιτελέσεων αποτελεί μία εξαιρετικά ενδιαφέρουσα παράμετρο της προσέγγισης τους η οποία θέτει νέους όρους στη μελέτη τους. Για αναλυτικές πληροφορίες βλ. σχετικά Ζ. Ν. Μάργαρη, «Δρόμοι και διαδρομές: Δρώμενα στην σκηνή και την πλατεία...», ό.π. σ. 173-217, ειδικότερα εδώ βλ. σ. 192-193 όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

55. Για αναλυτικές πληροφορίες γύρω από το ζήτημα της αιεφόρου διαχείρισης των δρω-

του Κέντρου που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της δημιουργίας του Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων, σύμφωνα με την προγραμματική σύμβαση που υπεγράφη μεταξύ Υπουργείου Πολιτισμού και Δήμου Κομοτηνής είχε διττή

μένων σε τοπικό-κοινοτικό και πολιτειακό επίπεδο βλ. σχετικά: Ζ. Ν. Μάργαρη, «Δρόμοι και διαδρομές: Δρώμενα στην σκηνή και την πλατεία...», *ό.π.* σ. 173-217· Ζ. Ν. Μάργαρη, *Διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς*, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 2020· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Ζώσα παράδοση και άυλη πολιτισμική κληρονομιά: Η περίπτωση της Κοζανίτικης Αποκριάς» στο Χ. Καρανάσιος – Β. Διάφα-Καμπουρίδου (επιμ.), *Η Κοζάνη και η περιοχή της από τους Βυζαντινούς στους Νεότερους Χρόνους. Πρακτικά Γ' Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας (Κοζάνη, 7-9 Δεκεμβρίου 2018)*, Εταιρεία Δυτικομακεδονικών Μελετών, Κοζάνη 2019, σ. 705-722· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Λαϊκός πολιτισμός και μετανεωτερικότητα: Η περίπτωση του Διεθνούς Φεστιβάλ Μελιτζάzz», *Χρονικά των Τσακωνών* ΚΓ' 2/2 (2018), σσ. 41-58· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Κεφάλαιο 4. Λαϊκά δρώμενα, τελεστικές τέχνες και αειφόρος ανάπτυξη» στο Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη – Ε. Θ. Καραμανές – Ζ. Ν. Μάργαρη – Π. Ποτηράτογλου – Ι. Καραχρήστος, *Λαϊκός πολιτισμός και τοπική ανάπτυξη*, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Αθήνα 2017, σ. 177-229· Ζ. Ν. Margari, «Dance Advocacy in the Age of Austerity: UNESCO's Intangible cultural heritage convention and the case of dance» στο *Dance Advocacy in the Age of Austerity. Congress on Research in Dance Conference Proceedings Volume 2016*, Society of Dance History Scholars (SDHS) – Congress on Research on Dance (CORD) – Cambridge University Press, Cambridge Fall 2016, σ. 240-250· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Καραγκούνικα Ρουγκάτσια: Καραγκούνικη πολιτισμική κληρονομιά στον 21^ο αιώνα. Προκλήσεις και μετασχηματισμοί» στο *Οι Θεσσαλοί Καραγκούνηδες στον κύκλο του χρόνου και της ιστορίας. 3^ο Πανελλήνιο Εθνολογικό Συνέδριο Θεσσαλών Καραγκούνηδων, Φάρσαλα, 10-13 Απριλίου 2014. Πρακτικά, Δήμος Φαρσάλων, Φάρσαλα 2016*, σ. 78-93· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Εθιμικά δρώμενα, τελετουργίες, πανηγύρια και γιορτές. Τελεστικές εκφάνσεις της σύγχρονης “Σαρακατσανικότητας”», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 33-34 (2009-2013), σ. 187-220· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Χορός, χώρος και χρόνος. Τα αποκριάτικα χορευτικά δρώμενα στη Νάουσα», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 31-32 (2004-2008), σ. 313-359· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Λαϊκά δρώμενα στην Κοζάνη και την περιοχή Τσιαρτσιαμπά» στο Χ. Καρανάσιος – Κ. Ντίνας – Δ. Μυλωνάς – Δ. Σκρέκας (επιμ.), *Κοζάνη, 600 χρόνια Ιστορίας Γένεση και Ανάπτυξη μιας Μακεδονικής Μητρόπολης. Πρακτικά Β' Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας Κοζάνη 27-30 Σεπτεμβρίου 2012. 100^η Επέτειος της απελευθέρωσης της Κοζάνης*, Δήμος Κοζάνης, Κοζάνη 2014, σ. 593-612· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Τσακωνιά: Άυλη πολιτισμική κληρονομιά και αειφορική ανάπτυξη», *Χρονικά των Τσακωνών* ΚΒ' 1/3 (2014), σ. 209-236· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Αποκριάτικες Εθιμικές Πυρές: Η περίπτωση των “Φανών” της Κοζάνης» στο *Η φωτιά πηγή ζωής δύναμης και καθαριού. Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης, Αθήνα 1-3 Απριλίου 2011*, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήνα 2013, σ. 123-128· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Πολιτικές του Πολιτισμού: “Πολιτιστική Κληρονομιά” και Τοπική Αυτοδιοίκηση» στο *Πρακτικά ΙΒ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Παλλήνη, 1-3 Δεκεμβρίου 2006*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2008, σ. 715-726.

στοχοθεσία. Επιστημονική – ερευνητική με έμφαση στην μελέτη των λαϊκών δρωμένων και καλλιτεχνική με κύριο σκοπούμενο τη διοργάνωση εκδηλώσεων που θα παρουσιάζονται παραδοσιακές αλλά και νεότερες πολιτισμικές εκφράσεις – δημιουργίες. Έτσι, τα δύο πρώτα Συνέδρια που διοργανώνει το Κέντρο στην Κομοτηνή (1994 και 1996) συνδυάζουν επιστημονικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις⁵⁶ τις οποίες οι διοργανωτές επιχειρούν και κατορθώνουν να δια-συνδέσουν. Υπό αυτό το πρίσμα, τα Συνέδρια που απηχούσαν το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας για τη μελέτη τους αλλά και το ενδιαφέρον των σύγχρονων τελεστών τους για τη μετανεωτερική εμπειρία της διαχείρισης και της εθνικής ή/και (ανα)παραστασιακής επιτέλεσής τους επιφέρουν πολλές και σημαντικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζονται ερμηνευτικά και αναλυτικά. Έκτοτε η μελέτη των δρωμένων εμπλουτίζεται με νέες παραμέτρους, όπως η διάσταση της διαχείρισης και της προβολής τους, με επιστημονικούς όρους, οι οποίες φέρουν πολλά νέα στοιχεία στο φως.

Προς αυτή την κατεύθυνση αξιοσημείωτη φαίνεται να είναι η επενέργεια του Κέντρου Λαογραφίας το οποίο, μέσω του σχεδιασμού και της υλοποίησης της έκδοσης του ψηφιακού Άτλαντα της Ελληνικής Λαογραφίας διατυπώνει με τρόπο φιλικό προς το ευρύ κοινό και ιδιαίτερα ελκυστικό για νεότερες γενιές ένα επιστημονικό σχήμα παρουσίασης του λαϊκού εθνικού εορτολογίου⁵⁷. Στην πολυμεσική ενότητα που είναι αφιερωμένη στην «εθιμολογία των εορτών» συνδυάζονται επιστημονικά κείμενα και ανέκδοτα εθνογραφικά ντοκουμέντα από το αρχείο του Κέντρου (χειρόγραφα, φωτογραφίες και ηχογραφήματα) τα οποία προσεγγίζουν αναλυτικά όλες τις γιορτές του κύκλου του χρόνου⁵⁸. Έτσι, το

56. Όπως μάλιστα σημειώνει ο Παύλος Κάβουρας για το Πρόγραμμα του Συνεδρίου που έλαβε χώρα το 1996 στη σχετική εισήγησή του «το συνολικό πρόγραμμα των εκδηλώσεων αντανακλά σαφώς την πρόθεση των διοργανωτών να τοποθετήσουν το θέμα του συνεδρίου –τα δρώμενα και τη διερεύνηση της καταγραφής τους– σε μια σύνθετη προοπτική που ορίζεται από τρεις διαφορετικές θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις: του κοινού και των ειδικών, επιστημόνων και καλλιτεχνών». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. αναλυτικά και Π. Κάβουρας «Τα δρώμενα από εθνογραφική σκοπιά: μέθοδοι, τεχνικές και προβλήματα καταγραφής», *ό.π.* σ. 46-48.

57. Το εν λόγω έργο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος «Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού» την περίοδο 2004-2008 με υπεύθυνους τον Νικόλαο Μαρσιανιώτη, Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών και την τότε Διευθύντρια του Κέντρου, Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη που είχε και την επιστημονική επιμέλειά του. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά την ενότητα «Άτλας της Ελληνικής Λαογραφίας» στη σχετική ιστοσελίδα του ιστοχώρου του Κέντρου [<http://www.kentrolaografias.gr/el/content/ατλας-της-ελληνικής-λαογραφίας>] (πρόσβαση 15.09.2020)].

58. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά «Άτλας της Ελληνικής Λαογραφίας», *ό.π.*

Κέντρο –ο Άτλαντας του οποίου αποτελεί την πρώτη πολυμεσική εφαρμογή για την παρουσίαση του λαϊκού εορτολογίου στην Ελλάδα– καταθέτει, μία νέα πρόταση συνδυαστικής παράθεσης εθνογραφικού υλικού που συνδέεται με τα λαϊκά εθμικά δρώμενα του «κύκλου του χρόνου», μέσω της οποίας συνδυάζονται με ιδιαίτερη επιτυχία εθνογραφικά κείμενα, φωτογραφίες και μουσικά αποσπάσματα από το πλούσιο υλικό του ΚΕΕΛ. Με αυτό τον τρόπο, παρότι ο Άτλαντας δεν εστίαζε στην μελέτη των εθμικών λαϊκών δρωμένων, υπογραμμίζει μέσω των επιλογών που έγιναν για τη δημιουργία του, τη συνθετότητά τους και την αναγκαιότητα συνδυασμού πολλών και διαφορετικών στοιχείων για την πληρέστερη αποτύπωσή τους.

Κεφαλαιοποιώντας την εμπειρία της δημιουργίας του Άτλαντα και του γόνιμου διαλόγου περί της καταγραφής και της μελέτης των ευετηρικών δρωμένων που αναπτύχθηκε με τους αποδέκτες-χρήστες της εφαρμογής, μέλη της επιστημονικής κοινότητας και μη, δρομολογήθηκε μία σειρά δράσεων ανατροφοδότησης. Σε αυτό το πλαίσιο, μετά από πρόταση των Δήμων Νιγρίτας και Σοχού πραγματοποιήθηκε το 2009 συστηματική έρευνα για την υλοποίηση ενός σύνθετου έργου με στόχο την εκπροσώπηση της χώρας στο Διεθνές Φεστιβάλ Τοcαtί της Βερόνας (Ιταλία). Το περιεχόμενο του έργου και της παρουσιάσής του, που είχα την τιμή να επιμεληθώ, μου επέτρεψε να αναδιψήσω στο Αρχείο και τις συλλογές του Κέντρου αναζητώντας εξειδικευμένες πληροφορίες για τα δρώμενα προκειμένου να επιλέξω, σε συνεργασία με τους παλαιότερους, αφυπηρετήσαντες ερευνητές, Γεώργιο Ν. Αικατερινίδη και Ελένη Ψυχογιού που είχαν ασχοληθεί ιδιαίτερα με αυτά, συγκεκριμένες φόρμες, περιπτώσιολογικής παρουσιάσής τους.

Στόχος μου, μετά την πρόταση των προειρημένων τοπικών κοινοτήτων στις οποίες είχα υλοποιήσει επιτόπια έρευνα, να σχεδιάσουμε δράσεις βασισμένες στο αρχειακό υλικό του Κέντρου οι οποίες θα μπορούσαν να αναδείξουν την παιγνιώδη διάσταση των δρωμένων που συνδέεται άρρηκτα με την επιτέλεσή τους, γεγονός που δεν είχε απασχολήσει μέχρι τότε την επιστημονική ομάδα του ΚΕΕΛ. Μετά από ενδελεχή έρευνα και σε συνεργασία με τις τοπικές κοινότητες και τους συναδέλφους προκρίθηκε η διαμόρφωση ενός σύνθετου πλέγματος συνεργιών. Επιλέξαμε οι δράσεις να βασίζονται στη παρουσίαση του αρχειακού υλικού και να διαρθρώνονται σπονδυλωτά από τρία συμπληρωματικά μέρη. Έκθεση εθνογραφικού οπτικού υλικού (σταθερής και κινούμενης εικόνας), έκδοση λευκώματος και διοργάνωση επιστημονικής ημερίδας και ομιλιών που θα προσέγγιζαν ερμηνευτικά και αναλυτικά τα δρώμενα. Χάρη στην αμέριστη συμπαράσταση της τότε διευθύντριάς μας Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη η οποία θερμά υποστήριξε την πρόταση οι προαναφερθείσες δράσεις υλοποιήθηκαν και

κατόρθωσαν αφενός να παρουσιάσουν συνθετικά το σύνολο των λαϊκών δρωμένων του ελλαδικού χώρου και αφετέρου να συνδυασθούν με παραστασιακές επιτελέσεις ερμηνευτών από τις κοινότητες του Σοχού και της Νιγρίτας οι οποίοι, μετά από πρόσκληση των διοργανωτών, αναβίωναν αναπαραστασιακά ανάλογα δρώμενα στους δρόμους της πόλης. Τοιουτοτρόπως, οι εκδηλώσεις του Διεθνούς Φεστιβάλ Τόσατι έγιναν αφορμή για την επεξεργασία, την παρουσίαση αλλά και την εκ νέου μελέτη των δρωμένων, μιας και μου επέτρεψαν για μία ακόμη φορά να συνδιαλλαγώ με επιτελεστές (performers), μέλη τοπικών κοινοτήτων όπως ο Σοχός και η Νιγρίτα, οι οποίοι «(ανα)βίωναν» τα «τοπικά» έθιμά τους, στους δρόμους της Βερόνας.

Εικ. 4. Παραστασιακή αναπαράσταση των καρναβαλικών εθιμικών δρωμένων της Αποκριάς στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του Διεθνούς Φεστιβάλ Τόσατι. Ερμηνεύουν μέλη της κοινότητας του Σοχού που φορούν τις τελετουργικές φορεσιές τους με τις οξυκόρυφες κεφαλοστολές και τα κουδούνια. Βερόνα (Ιταλία), Σεπτέμβριος 2009.

Εικ. 5. Πρόγραμμα της Επιστημονικής Ημερίδας και της Έκθεσης που διοργανώθηκαν από το ΚΕΕΛ στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του Διεθνούς Φεστιβάλ Τόcati στη Βερόνα, (Σεπτέμβριος 2009).

Η εμπειρία της συμμετοχής στο Φεστιβάλ, η οποία ανατροφοδότησε τα πολιτισμικά δίκτυα επικοινωνίας που είχαν αναπτυχθεί μέσω της επιτόπιας έρευνας, ανέδειξε για μία ακόμη φορά την άρρηκτη σχέση που αναπτύσσεται κατά περίπτωση μεταξύ ερευνώμενων και ερευνητών στο πλαίσιο όλων των επιτελέσεων (εθμικών και μη) απηχώντας τη δυναμική της στα επίπεδα του εμπλουτισμού και της αξιοποίησης του αρχαιακού εθνογραφικού υλικού. Από τη μια σχόλια και παρατηρήσεις των πληροφορητών για τα εθνογραφικά ντοκουμέντα που παρουσιάζονταν στο Λεύκωμα, την Έκθεση αλλά και για τις ομιλίες που είχαν πραγματοποιηθεί έδωσαν πολύ τροφή για σκέψη και αναστοχασμό. Από την άλλη ο εμπλουτισμός των παραστασιακών επιτελέσεων με τελεστικά γεγονότα ή/και στιγμιότυπα που παρέπεμπαν ή έκαναν έκδηλες αναφορές στις δράσεις του Κέντρου, ήταν τα κυρίαρχα δεδομένα. Τα εθνογραφικά τεκμήρια από το πλούσιο αρχαιακό υλικό του ΚΕΕΛ που παρουσιάζονταν ανατροφοδοτούσαν την μνήμη των τελεστών, μελών των τοπικών κοινοτήτων, και προωθούσαν το διάλογο μεταξύ τους και μεταξύ μας. Τελεστικά επεισόδια, τελεστικά γεγονότα,

τελεστικοί ρόλοι, τελεστικές πρακτικές αλλά και τελεστικές εμπειρίες από την καταγραφή, τη μελέτη και την παρουσίαση των παραστασιακά και επιστημονικά παρουσιαζόμενων στην Έκθεση, το Λεύκωμα και την Ημερίδα δρωμένων σχολιάστηκαν και μέρα με τη μέρα επενεργούσαν καταλυτικά στις (ανα)παραστασιακές επιτελέσεις και ως εκ τούτου στα εθνογραφικά ντοκουμέντα που για ερευνητικούς λόγους κατέγραφα. Έτσι, η από κοινού βιωμένη εμπειρία της «προβολής» των δρωμένων στο Φεστιβάλ διαμόρφωσε για όλους όσους συμμετείχαμε σε αυτό ένα νέο πλαίσιο προσέγγισής τους.

Εικ. 6. Λεύκωμα που εκδόθηκε με αρχαικό εθνογραφικό υλικό του Κέντρου Λαογραφίας με αφορμή τις δράσεις που επιμελήθηκε το ΚΕΕΛ για την εκπροσώπηση της χώρας στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του Διεθνούς Φεστιβάλ Τοcatí στη Βερόνα.

Προς αυτή την κατεύθυνση, με πρωτοβουλία της ερευνήτριας του Κέντρου Ανδρομάχης Οικονόμου, το ΚΕΕΛ διοργάνωσε ένα χρόνο μετά σχετική Επιστημονική Ημερίδα με θέμα: “Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλαιές μορφές - Σύγχρονοι προβληματισμοί - Νέες ερμηνείες” στη Θήβα το 2011 (17 Σεπτεμβρίου 2011)⁵⁹. Διττός σκοπός της Ημερίδας, τα Πρακτικά της οποίας δημοσι-

59. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά την ενότητα «Επιστημονική Ημερίδα

εύτηκαν το 2020, ήταν «η ενημέρωση και η ανταλλαγή απόψεων σε θέματα που αφορούν τα διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα στην σύγχρονη “επιτελούμενη” εκδοχή τους και η προσέγγισή τους υπό το πρίσμα των σύγχρονων πρακτικών/διαχειριστικών ζητημάτων, αξιοποίησης και προβολής τους»⁶⁰.

Η Ημερίδα που πραγματοποιήθηκε, όπως σημειώνει στην έκδοση του τόμου των Πρακτικών η Οικονόμου «θεωρητικά ερμηνευτικά ζητήματα αναβίωσης, επιβίωσης, αναπαραστάσεων, επιτελέσεων και φολκλορισμού παρελθοντικών μορφών των λαϊκών δρωμένων στη σύγχρονη εποχή, όσο και ζητήματα καταγραφής με σύγχρονα τεχνικά μέσα και διαχείρισής τους ως πολιτισμικά αγαθά»⁶¹, ανέδειξε ότι τα δρώμενα είναι «“παρόντα και λειτουργικά” στις σύγχρονες συνθήκες της ζωής των μετασχηματισμένων και αστικοποιημένων κοινωνιών του ελληνικού χώρου και διαδραματίζουν σημαντικό και σημαίνοντα ρόλο τόσο στη συνοχή και συγκρότηση της συλλογικής ταυτότητας όσο και στην πολιτισμική και οικονομική ζωή των τοπικών κοινωνιών»⁶².

Σήμερα, δύο δεκαετίες μετά την υλοποίηση των πρώτων συνεδρίων του Κέντρου Λαϊκών Δρωμένων, δέκα περίπου χρόνια μετά τις προαναφερθείσες Ημερίδες της Βερόνας (2009) και της Θήβας (2011) του ΚΕΕΛ και δεκαπέντε χρόνια μετά την υπογραφή της Σύμβασης για την Προστασία της Αυλής Πολιτισμικής Κληρονομιάς της UNESCO⁶³ που επέφερε συνταρακτικές αλλαγές σε όλους

“Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλαιές μορφές - Σύγχρονοι προβληματισμοί - Νέες ερμηνείες”, Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011» στη σχετική ιστοσελίδα του ιστοχώρου του Κέντρου [<http://www.kentrolaografias.gr/el/content/επιστημονική-ημερίδα-διαβατήρια-ευετηρικά-δρώμενα-παλαιές-μορφές-σύγχρονοι-προβληματισμοί> (πρόσβαση 15.09.2020)].

60. «Επιστημονική Ημερίδα “Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλαιές μορφές - Σύγχρονοι προβληματισμοί - Νέες ερμηνείες”, Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011», *ό.π.*

61. Α. Οικονόμου «Εισαγωγή» στο Α. Οικονόμου (επιμ.), *Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλιές μορφές – Σύγχρονοι προβληματισμοί. Νέες ερμηνείες. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 35, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 2020, σ. 7-11, ειδικότερα εδώ βλ. σ. 10.

62. Α. Οικονόμου «Εισαγωγή», *ό.π.* σ. 7-11, ειδικότερα εδώ βλ. σ. 11.

63. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. αναλυτικά United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage. General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, thirty-second session, Paris, UNESCO, September 29-October 17. Adopted October 17, 2003. Document MISC/2003/CLT/CH/14 και ηλεκτρονικά στη σχετική ιστοσελίδα του ιστοχώρου της UNESCO <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention> (πρόσβαση 15.09.2020).

τους τομείς της επιτέλεσης, της διαχείρισης και της μελέτης των δρωμένων⁶⁴, ο επιστημονικός διάλογος συνεχίζεται με στόχο τη διατύπωση ενός ολιστικού πλαισίου συστηματοποίησης της διεπιστημονικής προσέγγισής τους. Πολλές επάλληλες, συχνά αλληλεπικαλυπτόμενες, ενίοτε δε και αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις διατυπώνονται και επιδρούν στην κατανόηση και τη διαχείρισή τους. Ενδεικτικά σημειώνουμε την πρόσφατη σχετικά προσπάθεια διασαφήνισης των όρων δρώμενο, έθιμο, τελετουργία, λαϊκή λατρεία, καθώς και της διαχρονικής προσέγγισης, της συνθετικής-συγκριτικής ανάλυσης των θεωρητικών και ερμηνευτικών σχημάτων που αναπτύχθηκαν μεταξύ τους την οποία πραγματοποιεί ο Ευάγγελος Αυδίκος στην Εισαγωγή του έργου του «Εορταί και πανηγύρεις. Σύνορα, λαϊκά δρώμενα και τελετές»⁶⁵.

Η συνθετότητα των δεδομένων που απορρέει από την πολλαπλότητα των παραμέτρων και των επιστημονικών προσανατολισμών που εντοπίζονται κατά τη μακρόχρονη μελέτη αυτού του τύπου των πολιτισμικών/λαογραφικών φαινομένων υπήρξε καθοριστική για τη σύγχρονη προσέγγισή τους στο Κέντρο Λαογραφίας. Ως εκ τούτου η διαμόρφωση ενός καινοτόμου πλαισίου για τα δρώμενα, όπως έχει δρομολογηθεί από το 2009, είχε ως προτεραιότητα εκκινώντας

64. Για αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με την επενέργεια της εφαρμογής της Σύμβασης βλ. σχετικά: Ζ. Ν. Margari, «Dance Advocacy in the Age of Austerity: UNESCO's Intangible cultural heritage convention and the case of dance», *ό.π.* σ. 240-250· Ζ. Ν. Margari, «Projet de Valorisation de la Culture Immatérielle de la Municipalité de Kalivia Thorikou» στο Ζ. Ν. Margari (επιμ.), *Identity is Future: The Mediterranean Intangible Space. Projet De Valorisation de la Culture Immatérielle*, Municipalité de Kalivia Thorikou, Kalivia 2008, σ. 7-18 και Ζ. Ν. Μάργαρη, «Τελεστικές τέχνες και παράδοση: Μνημεία Άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς των Καλυβίων Θορικού» στο *Πρακτικά ΙΔ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής*, Δήμος Καλυβίων Θορικού, Καλύβια 2013, σ. 351-362· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Ανακαλύπτοντας τον Πόντο στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα. Σκέψεις και Προβληματισμοί» στο *Πρακτικά του 1^ο Παγκόσμιου Επιστημονικού Συμποσίου Ποντιακού Πολιτισμού*, Αθήνα, 6-7 Φεβρουαρίου 2016, Αθήνα 2016, σ. 229-247 και Ζ. Ν. Μάργαρη, «Τσακωνιά: Άυλη πολιτισμική κληρονομιά και αειφορική ανάπτυξη», *ό.π.* σ. 209-236 όπου και η σχετική βιβλιογραφία. Συμπληρωματικά για τις δράσεις του Κέντρου για την άυλη πολιτισμική κληρονομιά βλ. και Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη – Ζ. Ν. Μάργαρη, «Άυλη πολιτισμική κληρονομιά και ψηφιακές τεχνολογίες: Σύγχρονες πρακτικές τεκμηρίωσης, διαχείρισης & προβολής πολιτισμικών δεδομένων» στο *Πολιτισμός, παιδεία, έρευνα, καινοτομία, ψηφιακές τεχνολογίες, τουρισμός. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Βόλος 24-26 Σεπτεμβρίου 2015*, Εργαστήριο Ψηφιακής Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου (ΤΕ.ΠΑ.Κ.), Εργαστήριο Μη Καταστροφικών Τεχνικών Σχολής Τεχνολογικών Εφαρμογών ΑΤΕΙ Πειραιά και Δευτεροβάθμιος Μη Κυβερνητικός Οργανισμός «Δίκτυο Περραιβία», Βόλος 2016, σ. 452-460.

65. Βλ. αναλυτικά Ε. Αυδίκος, «Εισαγωγή», *ό.π.* σ. 9-54.

από το πλούσιο υλικό του Αρχείου να συνθέσει όλα τα δεδομένα που επενέργησαν στην καταγραφή και την μελέτη τους, συμπεριλαμβάνοντας τις συνταρακτικές εξελίξεις που επιφέρει η προαναφερθείσα Σύμβαση για την προστασία της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς της UNESCO.

Μετά από ενδελεχή έρευνα που συμπεριελάμβανε την αναδίφηση στο Αρχείο και τις Συλλογές του Κέντρου, την συστηματική επιτόπια έρευνα, την μεθοδική ανασκόπηση της ευρείας σχετικής βιβλιογραφίας, την αδιάλειπτη αναζήτηση και την αποδελτίωση πηγών και τέλος την κριτική ανάλυση των δεδομένων, την σύνθεση και ανατροφοδότησή τους σε όλα τα επίπεδα κατορθώσαμε να συλλάβουμε μία πρόταση που θα συνέβαλλε στη διασαφήνιση των θεμάτων που σχετίζονται με τα δρώμενα αλλά και στην ανάδειξη νέων-σύνθετων ερευνητικών κατευθύνσεων. Ως εκ τούτου σχεδιάστηκε μία πολυμεσική βάση δεδομένων η οποία προσπαθεί να παρακολουθήσει την πορεία που ακολούθησε η επιστημονική σκέψη και να αξιοποιήσει όλες τις πληροφορίες που προέκυψαν από αυτή με στόχο να προβεί στη διατύπωση νέων σύνθετων, αλληλοσυμπληρωματικών σχημάτων που την προωθούν.

Για την πραγμάτωση της παραπάνω σύλληψης, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην παραδειγματική προσέγγιση δύο λαϊκών εθιμικών δρωμένων που έχουν αποτελέσει αντικείμενο έρευνας στο Κέντρο Λαογραφίας. Πρόκειται για τα αποκριάτικα εθιμικά δρώμενα της Νάουσας (Νομός Ημαθίας) και για το «Πανηγύρι του Αγίου Πέτρου» στα Σπάτα (Νομός Αττικής).

Εικ. 7. Εθιμικά δρώμενα της Αποκριάς στη Νάουσα, Μάρτιος 2013. Φωτ. Ζωή Ν. Μάργαρη

Εικ. 8. Εθνικά τελετουργικά δρώμενα του πανηγυρικού εορτασμού του πολιούχου Αγίου Πέτρου στην κοινότητα των Σπάτων, Σπάτα Ιουνίος 2011. Φωτ. Ζωή Ν. Μάργαρη

Η εν λόγω επιλογή πραγματοποιήθηκε:

- α. διότι για τα συγκεκριμένα εθνικά δρώμενα εντοπίζουμε στα Αρχεία και τις Συλλογές του Κέντρου πλούσιο πρωτογενές ερευνητικό υλικό που περιλαμβάνει κειμενικά (χειρόγραφα) αλλά και οπτικοακουστικά (φωτογραφικά και κινηματογραφικά) ντοκουμέντα τα οποία καλύπτουν μία περίοδο μισού περίπου αιώνα
- β. επειδή η έρευνα που συνεχίζεται από την γράφουσα στην κοινότητα της Νάουσας και στην κοινότητα των Σπάτων έχει συμβάλει ώστε να δημιουργηθεί ένα επικαιροποιημένο σώμα δεδομένων που περιλαμβάνει εκτός του ανάλογου πρωτογενούς εθνογραφικού υλικού και την αποδελτίωση όλων των μέχρι σήμερα γνωστών πηγών⁶⁶.

66. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την κοινότητα της Νάουσας βλ. Ζ. Ν. Μάργαρη, «Χωρός, χώρος και χρόνος. Τα αποκριάτικα χορευτικά δρώμενα στη Νάουσα», ό.π. σ. 313-359 όπου και η αναλυτική βιβλιογραφία και για την κοινότητα των Σπάτων Ζ. Ν. Μάργαρη, «Τελεστική αλληλόδραση, μεταλλάξεις και μετασχηματισμοί: Η περίπτωση του

Εικ. 9-10. Εθμικά τελετουργικά δρώμενα του πανηγυρικού εορτασμού του πολιούχου Αγίου Πέτρου στην κοινότητα των Σπάτων. Στην πρώτη φωτογραφία (Γ. Ν. Αικατερινίδης 1971) διακρίνεται ο μεγάλος αριθμός των καζανιών για την προετοιμασία του τελετουργικού «στιφάδου του Αγίου Πέτρου», ενώ στην δεύτερη του 2020, λόγω της πανδημίας σημειώνεται η ύπαρξη ενός μοναδικού καζανιού «για το καλό» (φωτ. Ζ. Ν. Μάργαρη).

Επιπρόσθετα, η εκπόνηση ειδικών ερευνητικών δράσεων όπως το Ερευνητικό Πρόγραμμα «Χορεύοντας στην πόλη. Τα 'αποκριάτικα δρώμενα' της Νάουσας ως τοπικό δεδομένο και ως ανθρωπολογικό ζητούμενο (Εθνογραφική και ιστορική έρευνα)» που υλοποιήθηκε την περίοδο 2012-2015 και πραγματοποιήθηκε από την Επιτροπή Ερευνών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) με την επιστημονική συνδρομή του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών με επιστημονική υπεύθυνο την τότε Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ελεωνόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου και εκπρόσωπο-ερευνήτρια από πλευράς ΚΕΕΛ την γράφουσα και οι δράσεις για τη μελέτη της μουσικοχορευτικής παράδοσης της κοινότητας των Σπάτων σε συνεργασία με το τοπικό παράρτημα του Λυκείου των Ελληνίδων με την επιστημονική

“Πανηγυριού του Αγίου Πέτρου” στα Σπάτα» στο *Πρακτικά ΙΕ΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής 17-20 Οκτωβρίου 2013*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2015, σ. 479-492· Ζ. Ν. Μάργαρη, «Από τον Περιστέρη στον Σαλέα: Η μουσικοχορευτική παράδοση των Σπάτων» στο *Πρακτικά ΙΣΤ΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής Λαύριο 18-22 Νοεμβρίου 2015*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2018, σ. 207-218 και Ζ. Ν. Μάργαρη, «Νέοι τόποι, παλαιά έθιμα: Το Πανηγύρι του Αγίου Πέτρου στα Σπάτα» στο *10^ο Συμπόσιο Ιστορίας – Λαογραφίας Αττικής Αχαρνές, 21-23 Οκτωβρίου 2011. Πρακτικά*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Αχαρνών (ΙΛΕΑ), Αχαρνές 2013, σ. 355-366. [Ηλεκτρονική έκδοση στη σχετική ιστοσελίδα της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Αχαρνών (ΙΛΕΑ): http://dekatosymposio.blogspot.gr/2013_10_01_archive.html (πρόσβαση 15.09.2020), όπου και η σχετική βιβλιογραφία.]

επιμέλεια της γράφουσας ενίσχυσαν σημαντικά την εν λόγω προσπάθεια.

Αφενός, διότι συνέβαλαν στην προσέγγιση των συγκεκριμένων δρωμένων με διεπιστημονικό τρόπο μιας και οι ερευνητικές ομάδες των δράσεων απαρτίζονταν από επιστήμονες που υπηρετούσαν διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους (λαογραφία, ιστορία, εθνολογία, ανθρωπολογία, πολιτισμολογία, εθνομουσικολογία, εθνοχορολογία) και αφετέρου επειδή, ειδικά στην περίπτωση των Σπάτων, συνέβαλαν στην ενεργό εμπλοκή της τοπικής κοινότητας στην συλλογή αλλά και την επεξεργασία του συλλεχθέντος λαογραφικού υλικού.

Καθοριστικός παράγων της προσπάθειας υπήρξε η θεώρηση των λαϊκών δρωμένων ως σύνθετες, χωροχρονικά προσδιορισμένες ενσώματες πολιτισμικές επιτελεστικές πρακτικές που διασυνδέουν για πάντα εθνογράφους και εθνογραφούμενους⁶⁷. Συνεπώς, η πολυμεσική Βάση των Δρωμένων του Κέντρου που ξεκίνησε να διαμορφώνεται το 2010 και έκτοτε εμπλουτίζεται διαρκώς, συμπεριέλαβε μία μακρά σειρά, συχνά μεταβαλλόμενων ταξινομικών και τεκμηριωτικών δεδομένων που ανταποκρίνονταν όμως στην αντίστοιχη, μακρά ιστορική διαδρομή της καταγραφής και της μελέτης τους και επιχείρησε τη σύνθεση μεταξύ τους.

Για την πραγμάτωση της παραπάνω σύλληψης προκρίθηκε η υιοθέτηση της ταξινόμησης σε πεδία:

- κατά την περίσταση της επιτέλεσης
 - κατά το περιεχόμενο της επιτέλεσης και
 - κατά τη λειτουργία της επιτέλεσης
- στα οποία συμπεριλάβαμε ειδικές αναλυτικές και ερμηνευτικές υποκατηγορίες.

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η επιλογή της κατηγοριοποίησης των δεδομένων που συνδέονται με την επιτέλεση με τέτοιο τρόπο ώστε οι καταγεγραμμένες/εθνογραφημένες επιτελέσεις (εθμικές, παραστασιακές, αναπαραστασιακές) λαϊκών δρωμένων να συνδέονται με πληροφορίες από μαρτυρίες (π.χ. συνεντεύξεις) για την βιωμένη εμπειρία συμμετοχής στην τέλεσή τους αλλά και από αφηγήσεις για τη συλλογική, «(αυτό)αναφορική», (και συνήθως φαντασιακή) επιτέλεσή τους.

67. Για την εθνογραφία και το εθνογραφείν που διασυνδέουν εθνογράφους κι εθνογραφούμενους βλ. Ζ. Ν. Μάργαρη, «Δρόμοι και διαδρομές: Δρώμενα στην σκηνή και την πλατεία...», ό.π. σ. 173-217 και Ζ. Ν. Μάργαρη, «“Κίνησαν οι Λαζαρίνες...”». Χορός, χώρος, σώμα: Η εθνογραφία των μετασχηματισμών», ό.π. σ. 313-359, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

Ταξινόμηση κατά την Επιτέλεση (Συγχρονική Επιτέλεση)	Ταξινόμηση κατά την Βιωμένη Επιτελεστική Εμπειρία (Ιστορική Επιτέλεση)	Ταξινόμηση κατά την Αναφορική Επιτέλεση [Συλλογική Αναφορική (Φαντασιακή) Επιτέλεση]
---	---	---

Κύκλος Χρόνου

(Φθινόπωρο, Χειμώνας, Άνοιξη, Καλοκαίρι)

Κύκλος Ζωής(Γέννηση, Βάφτιση, Ενήβωση, Στράτευση, Αρραβώνας, Γάμος,
Τεκνοποίηση-Παιδοποιία, Ξενιτεμός, Αρρώστια, Τελευταίη, κ.λπ.)**Κύκλος της Βλάστησης-Αγροτικός Κύκλος**

(Περπερούνα, Κουσκουντέρα, Κριτσμάς κ.λπ.)

Εργατικός Κύκλος – Κύκλος του Μόχθου

(Νυχτέρια, Μιτζές, κ.λπ.)

Ειδικές Περιστάσεις

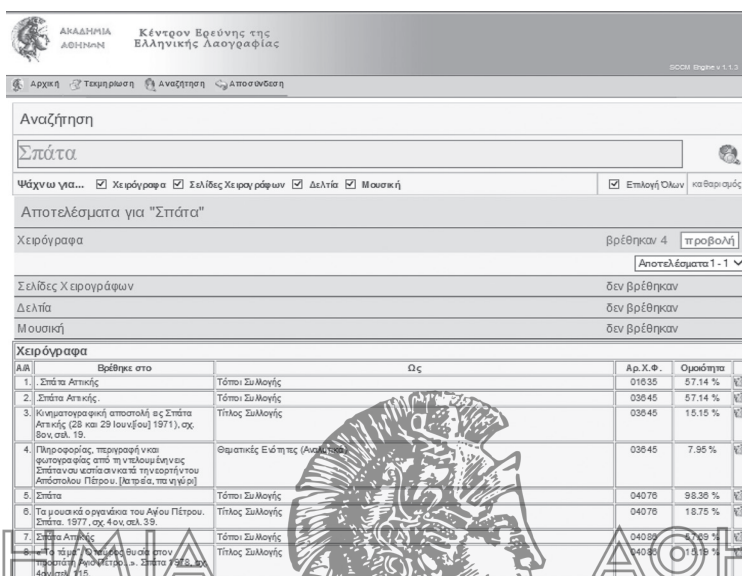
(Αυτοσχέδια Γλέντια, Εθνικές Εορτές, Κοινοτικές Εορτές, Ανταμώματα, κ.λπ.)

Επίσης ιδιαίτερη πρόβλεψη έγινε ώστε να υπάρχει ταξινόμηση και κατηγοριοποίηση ανάλογα με τα τελεστικά επεισόδια που συνθέτουν τα δρώμενα ως τελεστικά γεγονότα, τους τελεστές και τους τελεστικούς ρόλους. Επιπροσθέτως, προβλέφθηκε η διασύνδεση με όλες τις παλαιότερες κωδικοποιήσεις που χρησιμοποιήθηκαν κατά περιόδους, οι οποίες αποκρυσταλλώνονται κυρίως στα πεδία της τεκμηρίωσης που διαμορφώθηκαν στην ηλεκτρονική βάση του Αρχείου των Χειρογράφων του Κέντρου⁶⁸. Τοιουτοτρόπως ανακεφαλαιοποιείται η εμπειρία αρχειοθέτησης του λαογραφικού υλικού και της θεματικής κατάταξής του που για χρόνια ακολουθήθηκε στο Κέντρο⁶⁹ ενώ παράλληλα προβλέπεται η διασύν-

68. Πρόκειται για τη Βάση Δεδομένων SCCM (Systema Cultural Content Management, v1.1.3) που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε για τις ανάγκες του Κέντρου Ερεύννης Ελληνικής Λαογραφίας, στο πλαίσιο του Προγράμματος «Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού» την περίοδο 2004-2008 με επιστημονική υπεύθυνη την τότε Διευθύντρια του Κέντρου, Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη.

69. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την αρχειοθέτηση του λαογραφικού υλικού και τη θεματική κατάταξή του στο Κέντρο Λαογραφίας βλ. Ε. Θ. Καραμανές, «Προσεγγίσεις του υλικού βίου κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου: το Λαογραφικό Αρχείο» στο Π. Καμηλάκης – Π. Ποτηρόπουλος (επιμ.), *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας: Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνέδριου*, τόμ. Α', Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 23, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2012, σ. 403-445.

δεση με όλες τις νεότερες ειδικές εφαρμογές όπως οι πιλοτικές Βάσεις Δεδομένων για τα Παραμύθια⁷⁰, την Εθνική Μουσική Συλλογή⁷¹ και το Stories Matter⁷².

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας

Αναζήτηση

Σπάτα

Ψάχνω για... ☒ Χειρόγραφα ☒ Σελίδες Χειρογράφων ☒ Δελτία ☒ Μουσική ☒ Επιλογή Όλων καθαρών

Αποτελέσματα για "Σπάτα"

Χειρόγραφα βρέθηκαν 4 προβολή

Αποτελέσματα 1 - 1

Σελίδες Χειρογράφων δεν βρέθηκαν

Δελτία δεν βρέθηκαν

Μουσική δεν βρέθηκαν

Χειρόγραφα

Α/Α	Βρέθηκε στο	Ως	Αρ.Χ.Φ.	Ομοότητα	
1.	Σπάτα Αττικής	Τόποι Συλλογής	01035	57.14 %	✓
2.	Σπάτα Αττικής	Τόποι Συλλογής	03045	57.14 %	✓
3.	Κινηματογραφική αποστολή ες Σπάτα Αττικής (28 και 29 Ιουνίου 1971), σφ. δον.σπ. 19.	Τίτλος Συλλογής	03045	15.15 %	✓
4.	Προφορίες, περιγραφή και φωτογραφίες από την ενοποιημένη Σπάτα που καίσατο και πάλι την ενοποιημένη Αποστολή Πέτρου (Κατρίνα, τα χιόνια)	Θεματικές Ενώσεις (Αναζητήσεις)	03045	7.95 %	✓
5.	Σπάτα	Τόποι Συλλογής	04070	98.30 %	✓
6.	Τα μουσικά οργανάκια του Αγίου Πέτρου. Σπάτα. 1977, σφ. 4ον.σπ. 39.	Τίτλος Συλλογής	04070	18.75 %	✓
7.	Σπάτα Αττικής	Τόποι Συλλογής	04099	4.76 %	✓
8.	Θεματικές Ενώσεις (Αναζητήσεις) - Σπάτα	Τίτλος Συλλογής	04099	13.19 %	✓

Εικ. 11. Ηλεκτρονική βάση Αρχείου Χειρογράφων του Κέντρου: Δεδομένα για την κοινότητα των Σπάτων Αττικής.

Προς αυτή την κατεύθυνση έχει γίνει ειδική πρόβλεψη ώστε η Βάση των Δρωμένων να περιλαμβάνει τα απαραίτητα πεδία ταξινόμησης και ανάλογα με τον τόπο συλλογής του εθνογραφικού υλικού, με τον τόπο αναφοράς της εθνογραφικής εμπειρίας ή της αφήγησης, με την ανθρωπογεωγραφική ενότητα που εντοπίζεται και με τις (εθνο)πολιτισμικές ομάδες οι οποίες συνδέονται με αυτό.

70. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: Μ. Παπαχριστοφόρου, «Η Βάση Δεδομένων για τα Παραμύθια: Προβληματισμοί και μέθοδος», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 28 (1999), σ. 257-278.

71. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: Μ. Τερζοπούλου – Ε. Ψυχογιού, «Ψηφιακή Βάση Δεδομένων για την Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 29-30 (1999-2003), σ. 61-74.

72. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: Ι. Καραχρήστος – Π. Ποτηρόπουλος, «Από το εθνογραφικό πεδίο στο αρχείο: Η οργάνωση ενός αρχείου ψηφιακών αφηγήσεων στις αρχές του 21^{ου} αιώνα», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 33-34 (2010-2013), σ. 163-186.

Τόπος Συλλογής

(Σύνδεση με ανάλογο πεδίο της Τεκμηρίωσης Χειρογράφων)

Τόπος Αναφοράς

Τρόπος Συλλογής

(Λαογραφική αποστολή, Βάσει Εγκυκλίου, Δημοσιευμένη Πηγή κ.λπ.)

(Σύνδεση με ανάλογο πεδίο της Τεκμηρίωσης Χειρογράφων)

Ανθρωπογεωγραφική Ομάδα

Πολιτισμικές Ενότητες

(Σύνδεση με ανάλογο πεδίο της Τεκμηρίωσης Χειρογράφων)

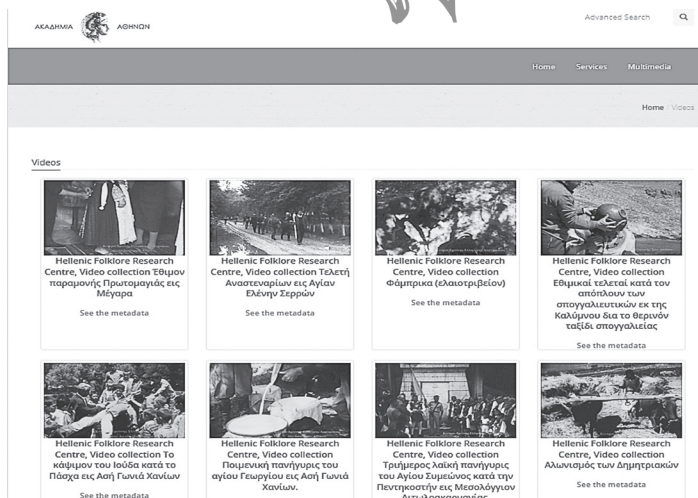

Εικ. 12. Πολυμεσική
Βάση Λαϊκών Δρωμένων
Κέντρου Λαογραφίας.

Συμπληρωματικά προβλέπεται η κατηγοριοποίηση και η ταξινόμηση κατά τη δομή, τη μορφή και τη φόρμα των δρωμένων και η κωδικοποίηση των δεδομένων που αφορούν τα τελεστικά μοτίβα (patterns) ενώ ιδιαίτερη πρόβλεψη έχει γίνει για τη σύνδεση μέσω όλων των προαναφερθέντων αναζητήσιμων κατατάξεων με τη Μουσειακή Συλλογή, το Αρχείο Χειρογράφων, το Κινηματογραφικό Αρχείο, το Φωτογραφικό Αρχείο αλλά και την Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου.

Εικ. 13. Πολυμεσική Βάση Λαϊκών Δρωμένων Κέντρο Λαογραφίας.

Εικ. 14. Κινηματογραφικό Αρχείο Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας.

Επιπροσθέτως, η σχετική παρατήρηση της βαρύνουσας σημασίας του σώματος για τη μελέτη και την κατανόηση των λαϊκών τελετουργικών δρωμένων, που υπογραμμίζεται από τον Victor Turner ιδιαίτερα για το σώμα και την τελετουργική μεταιχμιακότητα⁷³ αλλά και από τον David Parkin⁷⁴, υπήρξε καθοριστική για την υιοθέτηση της αρχικής πρότασης εμβάθυνσης στο ζήτημα αυτό. Εκκινώντας από τις μελέτες των Victor Turner⁷⁵ και Richard Schechner⁷⁶ που εισάγουν και εφαρμόζουν την τελετουργική ανάλυση του κοινωνικού δράματος (social drama) στην ανάλυση των ιεροτελεστιών και των τελετουργιών όπως τα λαϊκά ευετηρικά δρώμενα επενδύσαμε ιδιαίτερα στη διαμόρφωση ενός κατηγορικού σχήματος που θα συμπεριελάμβανε αυτή την πτυχή⁷⁷.

Ως εκ τούτου, εξαιρετικά σημαντική υπήρξε η διασύνδεση της Πολυμεσικής Βάσης των Δρωμένων με την Πολυμεσική Βάση του Χορού που δημιουργήθηκε για τις ανάγκες του Κέντρου την ίδια περίοδο. Οι αμφίδρομες και αμφίρροπες σχέσεις μεταξύ των δύο αποτελούν σήμερα τον πυρήνα μίας σειράς εφαρμογών που γεφυρώνουν το χθες με το σήμερα και θέτουν τις προϋποθέσεις για την κατανόηση των μηχανισμών και των διεργασιών (ανα)νοηματοδότησης, (ανα)δόμησης και (ανα)τροφοδότησης των λαϊκών δρωμένων. Έτσι, οι εθνογράφοι

73. Βλ. αναλυτικά: V. W. Turner, *On the Edge of the Bush: Anthropology as Experience*, University of Arizona Press, Tucson 1985.

74. D. Parkin, «Ritual as spatial direction and bodily division» στο D. de Coppet (επιμ.), *Understanding Ritual*, Routledge, London 1992, σ. 11-25.

75. V. W. Turner, *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*, Aldine, Chicago 1969· V. W. Turner, «Frame, Flow and Reflection: Ritual and Drama as Public Liminality» στο M. Benamou – C. Caramello (επιμ.), *Performance in Postmodern Culture*, Coda Press, Madison WI 1977, σ. 33-55· V. W. Turner, «Frame, Flow and Reflection: Ritual and Drama as Public Liminality», *Japanese Journal of Religious Studies* 6/4 (1979), σ. 486-487· V. W. Turner, *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*, Performing Arts Journal Publications, New York 1982· V. W. Turner, *On the Edge of the Bush: Anthropology as Experience*, University of Arizona Press, Tucson 1985· V. W. Turner, *The Anthropology of Performance*, Performing Arts Journal Publications, New York 1988.

76. R. Schechner, *Between Theater and Anthropology*, Pennsylvania University Press, Philadelphia 1985· R. Schechner, «Victor Turner's Last Adventure» στο V. W. Turner, *The Anthropology of Performance*, Performing Arts Journal Publications, New York 1988, σ. 7-20· R. Schechner, «Magnitudes of Performance» στο R. Schechner – W. Appel (επιμ.), *By Means of Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, σ. 19-49· R. Schechner, *The Explicit Body in Performance*, Routledge, London – New York 1997· R. Schechner, *Performance Studies. An Introduction*, Routledge, London 2002.

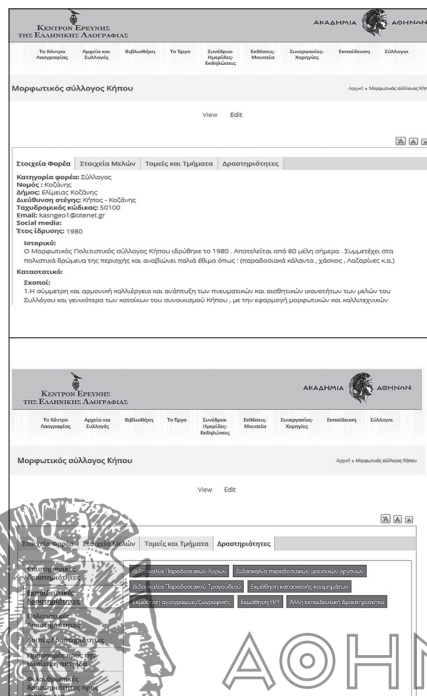
77. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα λαϊκά δρώμενα, το σώμα και την επιτελεστικότητα ως αναλυτικά σχήματα βλ. αναλυτικά Z. N. Μάργαρη, «Δρόμοι και διαδρομές: Δρώμενα στην σκηνή και την πλατεία...», ό.π. σ. 173-217 όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

ως συν-τελεστές, συμμετέχοντες, ερμηνευτές, παρατηρητές και αναλυτές των δρωμένων λογίζονται και συμπεριλαμβάνονται στη Βάση ως ενεργοί διαχειριστές τους. Έτσι, η εθνογραφία αλλά και η εθνογραφική τεκμηρίωση εκλαμβάνονται ως παράμετροι που επενεργούν καταλυτικά στην τέλεση, την (ανα)νοηματοδότηση και τη διαχείριση των δρωμένων.

Για τη διερεύνηση των σύνθετων αλληλοδραστικών (διαδραστικών και διαντιδραστικών) σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ τους, προς αυτή την κατεύθυνση φροντίσαμε ώστε οι Πολυμεσικές Βάσεις των Δρωμένων και του Χορού να συνδυάζονται και με την αναβαθμισμένη Βάση των Φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του λαϊκού πολιτισμού. Η συγκεκριμένη Βάση που δημιουργήθηκε αρχικά στο πλαίσιο του Προγράμματος «Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού»⁷⁸ εμπλουτίστηκε σημαντικά στο πλαίσιο του Προγράμματος «Εθνικό δίκτυο ψηφιακής τεκμηρίωσης της άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς»⁷⁹, με την επιστημονική καθοδήγηση της γράφουσας, με στόχο να αποτελέσει μία πλατφόρμα ενημέρωσης και επικοινωνίας για όλους όσους ενδιαφέρονται για τον λαϊκό πολιτισμό. Η εν λόγω Βάση, που παρέχει πλέον τη δυνατότητα αναλυτικής παρουσίασης δράσεων, προωθεί το διάλογο και τη δικτύωση μέσα από μία σειρά διαβαθμισμένων δυνατοτήτων πρόσβασης οι οποίες επιτρέπουν τον εμπλουτισμό του αρχείου υλικού αλλά και την ενεργό συμμετοχή των επιτελεστών του στην επεξεργασία και την τεκμηρίωσή του. Τοιουτοτρόπως, δημιουργήθηκε, με την επιστημονική επιμέλεια της γράφουσας, μία πολυμεσική διαδραστική Βάση που συμβάλλει ενεργά στην ανάπτυξη συνεργιών με στόχο τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού με σύγχρονους, λαογραφικούς, εθνολογικούς και ανθρωπολογικούς όρους.

78. Το Πρόγραμμα υλοποιήθηκε την περίοδο 2004-2008 όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

79. Το έργο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ψηφιακή Σύγκλιση», ΕΣΠΑ με επιστημονικούς υπεύθυνους την Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη (2012-2013) και τον Ευάγγελο Καραμανέ (2014-2015), Διευθύνοντα του Κέντρου.

Εικ. 15-18. Πολυμεσική διαδραστική βάση φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του λαϊκού πολιτισμού.

Συμπεράσματα

Η μακρόχρονη πορεία του Κέντρου Λογογραφίας που γιόρτασε το 2018 τα εκατό χρόνια λειτουργίας του συμβαδίζει με τις επιστημονικές, μεθοδολογικές και θεωρητικές, προσπάθειες για τη μελέτη των ποικίλων εκφάνσεων του λαϊκού πολιτισμού. Οι εξελίξεις σε επιστημονικό και τεχνολογικό επίπεδο διαμορφώνουν νέα δεδομένα που διευρύνουν σημαντικά, παλαιά και αγαπημένα ερευνητικά πεδία. Στην περίπτωση της υπό παρουσίαση περίπτωσης των λαϊκών εθιμικών δρωμένων, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η εφαρμογή της θεωρίας της επιτέλεσης και της αναγνώρισης της εθνογραφικής πρακτικής ως σημαντικής παραμέτρου (ανα)τροφοδότησης και (ανα)νοσηματοδότησής τους, που μας παρέχει τη δυνατότητα πολλαπλών αναγνώσεων των εθνογραφικών δεδομένων.

Η συστηματική λαογραφική μελέτη των εθιμικών λαϊκών δρωμένων και τα εξαιρετικά εθνογραφικά ντοκουμέντα που αυτή προσέφερε απηχούν την πλή-

ρωση των στόχων του Κέντρου για τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού. Εξαιρετικά σημαντικής εθνογραφικής αξίας ντοκουμέντα συνθέτουν και κοσμούν το Αρχείο και τις Συλλογές του Κέντρου που εμπλουτίζονται διαρκώς με νέα δεδομένα. Παράλληλα όμως διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις, θέτουν τους όρους και βοηθούν στην ανάδειξη νέων θεωρητικών σχημάτων και προτάσεων για τη σύγχρονη λαογραφική μελέτη.

Μία τέτοια πρόταση αποτέλεσε η δημιουργία της Πολυμεσικής Βάσης των Δρωμένων που εδράζεται στο αρχειακό υλικό και προτείνει νέους, σύνθετους τρόπους αξιοποίησής του. Κύριος στόχος της υπήρξε η διαχείριση των εξαιρετικής αξίας εθνογραφικών ντοκουμέντων με τέτοιο τρόπο που τα ίδια, αλλά και τα επεξεργασμένα στοιχεία που προκύπτουν από αυτά, σε συνδυασμό με τα ανάλογα μεταδεδομένα να είναι αξιοποιήσιμα. Θεμελιώδης άξονας της προσπάθειας αυτής υπήρξε η κατανόηση των ευέλικτων σχημάτων δομημένων (μετα)νοημάτων που προκύπτουν από την εθνογραφική διαδικασία και η ένταξή τους σε όλα τα επίπεδα της σύγχρονης έρευνας.

Έτσι, εφορμώντας από την επικοινωνιακή διάσταση της εθνογραφικής πράξης, μέσω της Βάσης, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε και δίνεται στον εντοπισμό και την αξιοποίηση των «ποιητικών» πολυπολικών σχημάτων που προέκυπταν και προκύπτουν αδιάκοπα από αυτή, ως «παραστασιακή» επιτέλεση της εθνογραφικής εμπειρίας και γνώσης.

Ως εκ τούτου, τα τελετουργικά δρώμενα (rites) αναδεικνύονται ως εθνογραφημένες κοινωνικές πολιτισμικές εμπειρίες και πρακτικές εθνογράφων και εθνογραφούμενων αλλά και ως πεδία επιστημονικής έρευνας και επιστημονικού διαλόγου. Εξετάζοντας με προσοχή το εθνογραφικό υλικό της Βάσης παρατηρούμε πώς στο πέραςμα των χρόνων, εθνικά, εθνοτικά, (ενδο)κοινοτικά, τοπικά, υπερτοπικά, θεσμικά και μη δεδομένα επενεργούν στην επιτέλεση αλλά και την μελέτη τους. Έτσι, οποιαδήποτε προσπάθεια οντολογικής, εννοιολογικής και αναλυτικής διερεύνησης καθίσταται εφικτή.

Εκκινώντας από τα κατά περίπτωση συνταιριασμένα επιτελεστικά, απεικονιστικά, ερμηνευτικά, αναλυτικά και αισθητικά ντοκουμέντα του Αρχείου και των Συλλογών του Κέντρου που κοσμούν τη Βάση μπορούμε μέσω αυτής να κατανοήσουμε ότι οι καταγραφές των λαϊκών τελετουργικών δρωμένων δεν «απεικονίζουν» ούτε «εικονογραφούν» απλώς τις κοινωνικές πραγματικότητες. Εμπλέκονται συστηματικά με την (ανα)δήλωση και την (ανα)διαπραγμάτευση των αξιών που τις διαπνέουν και ως εκ τούτου, διαπλέκονται ενεργά στην (ανα)παραγωγή τους.

Έτσι, τα λαϊκά τελετουργικά δρώμενα φαίνεται να αποτελούν πολυεπίπεδες ενσώματες επιτελεστικές αφηγηματικές συνθέσεις που θεωρούμε πως διαπνέο-

νται από τις αλληλοδιαδραστικές, δια-δραστικές και δι-αντιδραστικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ ενθωγραφούμενων και εθνογράφων. Σχέσεις μοναδικές, με εξαιρετική δυναμική, που απηχούν τις εκάστοτε συνθήκες και αντανakλούν την ενσώματη εισδοχή του εθνογράφου, που αναζητά την εθνογραφική αλήθεια και τον εθνογραφικό λόγο, στο εθνογραφικό πεδίο.

Αυτό, όπως αναδεικνύεται από τα ειδικά πεδία της Βάσης, συνεπάγεται την –εκούσια ή ακούσια– εμπλοκή του στις εθιμικές τελετουργίες, την περιπλοκή του στις κοινωνικές –τοπικές και υπερτοπικές– αντιπαλότητες και αμοιβαιότητες, και φυσικά την καθοριστική συμμετοχή του στις πρακτικές παραγωγής εθνογραφικού λόγου, (ανα)νοηματοδότησης της εθνογραφικής εμπειρίας και διαχείρισης της εθνογραφικής γνώσης.

Η συλλογή και η αρχειοθέτηση του πρωτογενούς ερευνητικού εθνογραφικού υλικού, αλλά και η επεξεργασία του για την παραγωγή εθνογραφικών μελετών και εθνογραφικών ντοκιμαντέρ, όπως αυτά που επιμελήθηκε ο Γεώργιος Ν. Αικατερινίδης⁸⁰, αποτελούν εκφάνσεις της εθνογραφικής πραγματικότητας που διατρέχουν το χρόνο. Η αρχειοθέτηση, η επεξεργασία και η προβολή τους αποτελούν μοναδικά αφηγηματικά στοιχεία της επιτελεστικής ιστοριογραφίας τους.

Τα λαϊκά τελετουργικά δρώμενα, ως γεγονότα και αφηγήσεις, παρέχουν μέσα από την διαχρονική προσέγγισή τους χάρη στα αρχαιακά ντοκουμέντα πολλαπλές ερευνητικές αναγνώσεις. Αφενός μας επιτρέπουν να εντοπίζουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, να διεισδύουμε στον πυρήνα τους και να μελετούμε τις ομοιότητες, τις ετερότητες, τις ιδιομορφίες και τις παραλλαγές τους. Αφετέρου, επανεξετάζοντας τα παλαιότερα κειμενικά και οπτικοακουστικά τεκμήρια, υπό το πρίσμα των σύγχρονων διεπιστημονικών και διαπολιτισμικών δεδομένων, μας δίνεται η δυνατότητα (ανα)διαπραγμάτευσης του υλικού υπό νέους όρους.

80. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη σειρά εθνογραφικών ντοκιμαντέρ «Λαϊκά Δρώμενα» που επιμελήθηκε για την ΕΡΤ-2 το 1986. Η σειρά αποτελείται από οκτώ αυτοτελή επεισόδια στα οποία παρουσιάζονται τα κάτωθι εθιμικά δρώμενα: Επεισόδιο 1: Οι Αράπηδες του Παγγαίου (Νικήσιανη Καβάλας). Επεισόδιο 2: Το πανηγύρι του Ταύρου (Αγία Παρασκευή Λέσβου). Επεισόδιο 3: Αναστενάρια (Αγία Ελένη Σερρών). Επεισόδιο 4: Τα Καρναβάλια του Σοχού (Σοχός Θεσσαλονίκης). Επεισόδιο 5: Μπούλες (Νάουσα Ημαθίας). Επεισόδιο 6: Γέρος και Κορέλα (Σκύρος). Επεισόδιο 7: Το Τάμα (Σπάτα Αττικής). Επεισόδιο 8: Σκοτώνοντας το δράκο (Νέο Σούλι Σερρών). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Λαϊκά δρώμενα και το αρχαιακό υλικό του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών», *ό.π.* σ. 97-120· Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Το Κινηματογραφικό Τμήμα του Κέντρου Λαογραφίας», *ό.π.* σ. 401-416 και Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Οπτική καταγραφή δρωμένων και άλλων εκφάνσεων λαϊκού πολιτισμού στον πραγματικό τους χώρο και εθιμικό χρόνο», *ό.π.* σ. 19-32.

Ως εκ τούτου η πραγματολογική τεκμηρίωση, σχετιζόμενη με την επιτελεστική – εθνογραφική πρακτική, μπορεί να συμβάλλει τα μέγιστα στην (ανα)διαπραγμάτευση και στον (ανα)προσδιορισμό των παραδοσιακών μορφών της εθνογραφίας. Τα σύγχρονα μεθοδολογικά εργαλεία της λαογραφίας, εθνολογίας, ανθρωπολογίας και τα σύγχρονα θεωρητικά ερμηνευτικά και αναλυτικά σχήματα που εφαρμόζουν ενθαρρύνουν τέτοιες προσπάθειες (ανα)στοχασμού και (ανα)τροφοδότησης.

Σε αυτό το πλαίσιο, η μελέτη του αρχειακού υλικού του Κέντρου επιφέρει μία νέα ώθηση στη μελέτη των λαϊκών τελετουργικών δρωμένων στη διαχρονία τους. «Ανεξερεύνητες» πτυχές της σύνθετης ολότητάς τους προσφέρουν σε κλασσικούς ερευνητικούς τομείς, όπως η λαϊκή λατρεία, καινοφανή πεδία έρευνας. Οι αδιερεύνητες εκφάνσεις των πολυεπίπεδων αλληλοδραστικών (δια-δραστικών και διαντιδραστικών) σχέσεων που επενεργούν σε αυτά, των επιτελεστικών πρακτικών και των δομικών ιδιαιτεροτήτων που τα χαρακτηρίζουν, των αξιακών και συμβολικών συστημάτων που διαπλέκονται με την επιτέλεση αλλά και την έρευνά τους, των πολιτισμικών, κοινωνικών και ιστορικών πραγματικότητων που αντανακλούν αποτελούν μόνο ορισμένα από αυτά.

Συνοψίζοντας θα σημειώναμε πως η δημιουργία της Πολυμεσικής Βάσης των Δρωμένων στο Κέντρο Λαογραφίας, που συνεπάγεται την αναδιαπραγμάτευση του πλουσιότατου εθνογραφικού υλικού για τα λαϊκά δρώμενα υπό νέους όρους, θα μπορούσε να συντελέσει στην προώθηση της σύγχρονης λαογραφικής έρευνας. Πρωτίστως, διότι συμβάλλει σημαντικά στην κατανόηση των σύγχρονων εκφάνσεών τους, ως χωροχρονικά προσδιορισμένες στιγμές της επιτελεστικής διαχρονίας τους και δευτερευόντως, διότι έχει πολλά να προσφέρει: α. για την ανάλυση των μορφών, των δομών και της φόρμας των επιτελέσεων των τελετουργικών δρωμένων, β. για την κατανόηση των στενών και ευρύτερων συμβολικών συστημάτων που φαίνεται να επενεργούν σε αυτές αλλά και γ. για τον εμπλουτισμό των σχετικών ειδολογικών ταξινομήσεων που είναι κατά τη γνώμη μας απαραίτητες για την επικαιροποίηση των εφαρμοσμένων τεχνικών τεκμηρίωσης των λαϊκών δρωμένων.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αικατερινίδης, Γ. Ν., «Εαρινά έθιμα λαϊκής λατρείας από την περιοχή Σερρών», *Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού Χώρου*, Ινστιτούτο Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 11-20.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., *Νεοελληνικές αιματηρές θυσίες. Λειτουργία – Μορφολογία – Τυπολογία, Λαογραφία*, (Παράρτημα αρ. 8 του περιοδικού Λαογραφία), Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, Αθήνα 1979.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., «“Καλόγερος” ένα ευετηρικό έθιμο της Θράκης», *Σερραϊκά Χρονικά* 8 (1979), σ. 195-206.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., *Λουκάτος Δημήτριος. Ευρετήριο των πέντε εποχικών βιβλίων του: Χριστούγεννα, Πάσχα, Καλοκαίρι, Φθινόπωρο, συμπληρωματικά*, Φιλυπότης, Αθήνα 1992.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., *Δρώμενα Θεοφανείων στην Καλή-Βρύση Δράμας*, Κοινότητα Καλής Βρύσης Δράμας, Δράμα 1995.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., «Λαϊκά δρώμενα και το αρχαιολογικό υλικό του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών» στο *Λαϊκά δρώμενα. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις. Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου, Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού – Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, Αθήνα 1996, σ. 97-120.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., *Τιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας*, Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Δράμας, Δράμα 1997.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., «Από τις πρώτες προσπάθειες καταγραφής δρωμένων» στο *Δρώμενα: Σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κομοτηνή 4-6 Οκτωβρίου 1996*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού – Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σ. 101-108.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., «Το Κινηματογραφικό Τμήμα του Κέντρου Λαογραφίας», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας* 31-32 (2004-2008), σ. 401-416.
- Αικατερινίδης, Γ. Ν., «Οπτική καταγραφή δρωμένων και άλλων εκφάνσεων λαϊκού πολιτισμού στον πραγματικό τους χώρο και εθιμικό χρόνο» στο Α. Οικονόμου (επιμ.), *Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλιές μορφές – Σύγχρονοι προβληματισμοί. Νέες ερμηνείες. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 35, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 2020, σ. 19-32.
- Αλεξάκης, Ε. Π., «Σχέση λαογραφίας και ιστορίας» στο *Επιστημονικές Ανακοινώσεις*, Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Ακαδημίας Αθηνών – Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1979, σ. 81-91.
- Αλεξάκης, Ε. Π., «Μια περίεργη παράδοση δρακοντοκτονίας από την Επίδαυρο Λιμηρά Λακωνίας», *Λαογραφία* 33 (1983-1984), σ. 93-104.
- Αλεξάκης, Ε. Π., «Χορός, εθνοτικές ομάδες και συμβολική συγκρότηση της κοινότητας στο Πωγώνι της Ηπείρου. Μελέτη μιας περίπτωσης», *Εθνογραφικά* 8 (1992), σ. 75-86.

- Αλεξάκης, Ε. Π., «Ανθρωπολογία οίκοι ή λαογραφία; Μια επιστημολογική προσέγγιση» στο *Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2003, σ. 39-63.
- Αλεξάκης, Ε. Π., «Από την τοπική στη θρησκευτική κοινότητα. Ιερός χώρος, αιματηρές θυσίες και λατρεία των νεκρών στο Μανταμάδο Λέσβου» στο *Ταυτότητες και ετερότητες. Σύμβολα συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 2006, σ. 274-343.
- Αλεξάκης, Ε. Π., «Χορός, εθνοτικές ομάδες και συμβολική συγκρότηση της κοινότητας στο Πωγώνι της Ηπείρου. Μελέτη μιας περίπτωσης» στο *Ταυτότητες και ετερότητες. Σύμβολα συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 2006, σ. 181-215.
- Αλεξιάδης, Μ., «Folkloristics. Μια άλλη πρόταση για τη διεθνή ονοματοθεσία της Λαογραφίας» στο Μ. Βαρβούνης – Μ. Σέργης (επιμ.), *Ελληνική λαογραφία: Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τομ. Α', Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, σ. 309-320.
- Αυδίκος, Ε., «Εισαγωγή» στο Ε. Αυδίκος, *Εορταί και πανηγύρεις. Σύνορα, λαϊκά δρώμενα και τελετές*, Επίκεντρο, Αθήνα 2017, σ. 9-54.
- Ήμελλος, Στ. Δ., «Δημώδεις παραδόσεις εκ Νάξου», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 11-12 (1958-1959), σ. 216-220.
- Ήμελλος, Στ. Δ., «Ο άγιος Μόδεστος εν Νάξω», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 4 (1964), σ. 377-379.
- Ήμελλος, Στ. Δ. – Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 17, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1983.
- Κακούρη, Κ., *Προαισθητικές μορφές θεάτρου*, Οι Φίλοι του Βιβλίου, Αθήνα 1946.
- Κάβουρας, Π., «Το καρπάθικο γλέντι ως τελετουργία και παράσταση: μια κριτική ανθρωπολογική προσέγγιση του συμβολισμού των παραδοσιακών τελεστικών τεχνών» στο *Λαϊκά δρώμενα. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις. Πρακτικά Α' Συνεδρίου, Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού – Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, Αθήνα 1996, σ. 65-81.
- Κάβουρας, Π., «Τα δρώμενα από εθνογραφική σκοπιά: μέθοδοι, τεχνικές και προβλήματα καταγραφής» στο *Δρώμενα: Σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Κομοτηνή 4-6 Οκτωβρίου 1996*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού – Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, Αθήνα – Κομοτηνή 1997, σ. 45-80.
- Κάβουρας, Π., «Εισαγωγή» στο Π. Κάβουρας (επιμ.), *Φολκλόρ και παράδοση. Ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 2010, σ. 9-25.
- Κακούρη, Κ., *Προαισθητικές μορφές θεάτρου*, Οι Φίλοι του Βιβλίου, Αθήνα 1946.
- Κακούρη, Κ., *Διονυσιακά. Εκ της σημερινής λατρείας των Θρακών, χ.ε.*, Αθήνα 1963.
- Κακούρη, Κ., «Αυτοσχεδιασμός και θέατρο. Το λαϊκό πανηγύρι προαιώνια ρίζα», *Θέατρο* 22 (Αύγουστος 1965), σ. 79-84.
- Κακούρη, Κ., «Αυτοσχεδιασμός και θέατρο. Η πορεία του λαϊκού μιμοδράματος», *Θέατρο* 23 (Σεπτέμβρης – Δεκέμβρης 1965), σ. 35-41.

- Κακούρη, Κ., *Προϊστορία του θεάτρου από τη σκοπιά της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας*, Υπουργείον Πολιτισμού και Επιστημών, Αθήνα 1974.
- Καραμανές, Ε. Θ., «Κινηματογραφικές καταγραφές στο πλαίσιο των λαογραφικών αποστολών του Κέντρου Λαογραφίας. Συμβολή στην μελέτη της ιστορίας του Λαογραφικού Αρχείου / Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 33-34 (2009-2013), σ. 523-550.
- Καραμανές, Ε. Θ., «Προσεγγίσεις του υλικού βίου κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου: το Λαογραφικό Αρχείο» στο Π. Καμηλάκης – Π. Ποτηρόπουλος (επιμ.), *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας: Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου*, τόμ. Α', Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 23, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2012, σ. 403-445.
- Καραμανές, Ε. Θ., «Οι εργασίες του Λαογραφικού Αρχείου / Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών για τον “Ατλαντα της Ελληνικής Λαογραφίας» στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Εθνολογικού “Ατλαντα” στο Βασ. Φραγκουλόπουλος – Κυρ. Χρυσού-Καρατζά (επιμ.) *Τιμή τε και γέρας. Τιμητικός τόμος Στεφάνου Δ. Ημέλλου, Ναζιακά Γράμματα*, τόμ. 32 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2019), Αθήνα 2019, σ. 123-149.
- Καραχρήστος, Ι. – Ποτηρόπουλος, Π., «Από το εθνογραφικό πεδίο στο αρχείο: Η οργάνωση ενός αρχείου ψηφιακών αφηγήσεων στις αρχές του 21^{ου} αιώνα», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 33-34 (2010-2013), σ. 163-186.
- Κουινιά-Βρεττού, Π., «Λαογραφία και ιστορία-προφορική ιστορία, μικροϊστορία. Επιστημολογικές συγκλίσεις και ετερότητες» στο Μ. Βαρβούνης – Μ. Σέργης (επιμ.), *Ελληνική λαογραφία: Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικά*, τόμ. Α', Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, σ. 477-524.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Α., «Λαογραφία: Η ουσία και η μέθοδος» στο Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Λαογραφικά Μελετήματα Ι*, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1975, σ. 59-77.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Α., *Λαογραφικά Μελετήματα Ι*, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1975.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Α., *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας. Κριτική ανάλυση*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1978.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Α., *Λαογραφία και ανθρωπιστικές επιστήμες. Διάγραμμα μαθημάτων Β' έτους*, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1980.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Α., *Οι 12 Μήνες. Τα Λαογραφικά*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη 1982.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Α., *Εισαγωγή στη λαογραφία και την κοινωνική ανθρωπολογία*, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1988.
- Κυριακίδης, Στ. Π., *Ελληνική Λαογραφία. Μέρος Α': Μνημεία του Λόγου*, Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου αρ. 3, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1922 και β' έκδοση του έργου: *Ελληνική Λαογραφία. Μέρος Α': Μνημεία του Λόγου*, Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου αρ. 8, 2^η έκδοση, Τύποις Σ. Π. Παπαδογιάννη, Αθήνα 1965.
- Κυριακίδης, Στ. Π., «Τί είναι η λαογραφία και εις τί δύναται να ωφελήση η σπουδή της», *Λαογραφία* 12 (1938-1948), σ. 130-157.

- Κυριακίδης, Στ. Π., «Τα σύμβολα εν τη νεοελληνική λαογραφία», *Λαογραφία* 12 (1938-1948), σ. 516-521.
- Κυριακίδης, Στ. Π., *Η λαογραφία και η σημασία της*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1953.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Το Δωδεκαήμερο κι οι τρεις Γιορτές του στην Κεφαλονιά*, χ.ε., Αθήνα 1961.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Λαογραφία-Εθνογραφία* (Ανάτυπο), Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1968.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1978.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Χριστουγεννιάτικα και των γιορτών*, Φιλιππότης, Αθήνα 1979.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Πασχαλινά και της άνοιξης*, Φιλιππότης, Αθήνα 1980.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Τα καλοκαιρινά*, Φιλιππότης, Αθήνα 1981.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Φθινοπωρινά*, Φιλιππότης, Αθήνα 1982.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Συμπληρωματικά του χειμώνα και της άνοιξης*, Φιλιππότης, Αθήνα 1985.
- Λουκάτος, Δ. Σ., «Σύγχρονη θεώρηση της ελληνικής λαογραφίας. Η νεώτερη ιστορία της έρευνας και η “ιστορικότητα” των λαογραφικών θεμάτων», *Σύγχρονα Θέματα* 35-37 (1988), σ. 226-229.
- Λουκάτος, Δ. Σ., *Τα καλοκαιρινά*, Φιλιππότης, 2^η έκδοση, Αθήνα 1992.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Πολιτικές του Πολιτισμού: “Πολιτιστική Κληρονομιά” και Τοπική Αυτοδιοίκηση» στο *Πρακτικά IB’ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Παλλήνη, 1-3 Δεκεμβρίου 2006*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2008, σ. 745-726.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Αποκριάτικες Εθιμικές Πυρές: Η περίπτωση των “Φανών” της Κοζάνης» στο *Η φωτιά πηγή ζωής δύναμης και καθαρισμού: Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης, Αθήνα 1-3 Απριλίου 2011*, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήνα 2013, σ. 123-128.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Χορός, χώρος και χρόνος. Τα αποκριάτικα χορευτικά δρώμενα στη Νάουσα», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας* 31-32 (2004-2008), σ. 313-359.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Εθιμικά δρώμενα, τελετουργίες, πανηγύρια και γιορτές. Τελεστικές εκφάνσεις της σύγχρονης “Σαρακατσανικότητας”», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας* 33-34 (2009-2013), σ. 187-220.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Τελεστικές τέχνες και παράδοση: Μνημεία Άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς των Καλυβίων Θορικού» στο *Πρακτικά της ΙΔ’ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Δήμος Καλυβίων Θορικού, Καλύβια 2013*, σ. 351-362.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Νέοι τόποι, παλαιά έθιμα: Το Πανηγύρι του Αγίου Πέτρου στα Σπάτα» στο *10^ο Συμπόσιο Ιστορίας – Λαογραφίας Αττικής Αχαρνές, 21-23 Οκτωβρίου 2011 Πρακτικά*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Αχαρνών (ΙΛΕΑ), Αχαρνές 2013, σ. 355-366. [Ηλεκτρονική έκδοση στη σχετική ιστοσελίδα της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Αχαρνών (ΙΛΕΑ): (http://dekatosymposio.blogspot.gr2013_10_01_archive.html).
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Τσακωνιά: Άυλη πολιτισμική κληρονομιά και αειφορική ανάπτυξη», *Χρονικά των Τσακωνών* ΚΒ’ 1/3 (2014), σ. 209-236.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Λαϊκά δρώμενα στην Κοζάνη και την περιοχή Τσιαρτσιαμπά» στο Χ. Κα-

- ρανάσιος – Κ. Ντίνας – Δ. Μυλωνάς – Δ. Σκρέκας (επιμ.), *Κοζάνη, 600 χρόνια Ιστορίας Γένεση και Ανάπτυξη μιας Μακεδονικής Μητρόπολης. Πρακτικά Β' Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας Κοζάνη 27-30 Σεπτεμβρίου 2012. 100^η Επέτειος της απελευθέρωσης της Κοζάνης*, Δήμος Κοζάνης, Κοζάνη 2014, σ. 593-612.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Τελεστική αλληλόδραση, μεταλλάξεις και μετασχηματισμοί: Η περίπτωση του “Πανηγυριού του Αγίου Πέτρου” στα Σπάτα» στο *Πρακτικά ΙΕ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής 17-20 Οκτωβρίου 2013*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2015, σ. 479-492.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Καραγκούνικα Ρουγκάτσια: Καραγκούνικη πολιτισμική κληρονομιά στον 21^ο αιώνα. Προκλήσεις και μετασχηματισμοί» στο *Οι Θεσσαλοί Καραγκούνηδες στον κύκλο του χρόνου και της ιστορίας. 3^ο Πανελλήνιο Εθνολογικό Συνέδριο Θεσσαλών Καραγκούνηδων, Φάρσαλα, 10-13 Απριλίου 2014. Πρακτικά*, Δήμος Φαρσάλων, Φάρσαλα 2016, σ. 78-93.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Ανακαλύπτοντας τον Πόντο στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα. Σκέψεις και Προβληματισμοί» στο *Πρακτικά του 1^ο Παγκόσμιου Επιστημονικού Συμποσίου Ποντιακού Πολιτισμού, Αθήνα, 6-7 Φεβρουαρίου 2016*, Αθήνα 2016, σ. 229-247.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Κεφάλαιο 4. Λαϊκά δρώμενα, τελεστικές τέχνες και αειφόρος ανάπτυξη» στο *Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη – Ε. Θ. Καραμανές – Ζ. Ν. Μάργαρη – Π. Ποτηρόπουλος – Ι. Καραχρήστος, Λαϊκός πολιτισμός και τοπική ανάπτυξη*, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Αθήνα 2017, σ. 177-229.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Λαϊκός πολιτισμός και μετανεωτερικότητα: Η περίπτωση του Δισθνούς Φεστιβάλ Μελιτζάzz», *Χρονικά των Τσακώνων* ΚΤ' 2/2 (2018), σ. 41-58.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Από τον Περιστέρη στον Σαλαΐ: Η μουσικοχορευτική παράδοση των Σπάτων» στο *Πρακτικά ΙΣΤ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής Λαύριο 18-22 Νοεμβρίου 2015*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής, 2018, σ. 207-218.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Ζώσα παράδοση και άυλη πολιτισμική κληρονομιά: Η περίπτωση της Κοζανίτικης Αποκριάς» στο Χ. Καρανάσιος – Β. Διάφα-Καμπουρίδου (επιμ.), *Η Κοζάνη και η περιοχή της από τους Βυζαντινούς στους Νεότερους Χρόνους. Πρακτικά Γ' Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας (Κοζάνη, 7-9 Δεκεμβρίου 2018)*, Εταιρεία Δυτικομακεδονικών Μελετών, Κοζάνη 2019, σ. 705-722.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., *Διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς*, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 2020.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., «Δρόμοι και διαδρομές: Δρώμενα στην σκηνή και την πλατεία...» στο Α. Οικονόμου (επιμ.), *Διαβατήρια ενετηρικά δρώμενα. Παλιές μορφές – Σύγχρονοι προβληματισμοί. Νέες ερμηνείες. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 35, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 2020, σ. 173-217.
- Μάργαρη, Ζ. Ν., ««Κίνησαν οι Λαζαρίνες...». Χορός, χώρος, σώμα: Η εθνογραφία των μετασχηματισμών» στο Χ. Παπακώστας (επιμ.), *Εθνογραφίες Χορού*, Νίκας – Ελληνική Παιδεία, Αθήνα (υπό έκδοση), σ. 313-359.
- Μέγας, Γ. Α., «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Α' Ζητήματα αφορώντα την κοινωνική οργάνωσιν. Β' Ζητήματα του λαϊκού δικαίου. Γ'. Ζητήματα σχετικά με το παιδίον. Δ'.

- Παιδιά και αθλητικά αγωνίσματα παιδών», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 1 (1939), σ. 100-149.
- Μέγας, Γ. Α., «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας: Ε' Ζητήματα σχετικά με το Γάμο. ΣΤ'. Τα κατά την τελευταίην», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 2 (1940), σ. 118-205.
- Μέγας, Γ. Α., «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Ζ'. Μαγεία, μαγικά συνήθειαι και δεισιδαιμονίαι. Η'. Μαντική. Θ' Αστρολογία. Ι' Μετεωρολογία. ΙΑ'. Δημόδης ιατρική», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 3/4 (1941-1942), σ. 77-195.
- Μέγας, Γ. Α., «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Λαϊκή λατρεία, *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 5/6 (1943-1944), σ. 77-144.
- Μέγας, Γ. Α., «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Λαϊκή λατρεία (συνέχεια)», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 5 (1945-1949), σ. 8-100.
- Μέγας, Γ. Α., «Η μέρα της μαμμής», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 7 (1952), σ. 3-27.
- Μέγας, Γ. Α., *Ελληνικά εορταί και έθιμα λαϊκής λατρείας*, χ.ε., Αθήνα 1956.
- Μέγας, Γ. Α., «Ο βλάχικος γάμος των Θηβών», *Λαογραφία* 17 (1957-1958), σ. 637-638.
- Μέγας, Γ. Α., «Αναστενάρια και έθιμα της Τυρινής Δευτέρας εις το Κωστή και τα πέριξ αυτού χωρία της Ανατολικής Θράκης», *Λαογραφία* 19 (1960-1961), σ. 506-534.
- Μέγας, Γ. Α., «Λαογραφία-Εθνογραφία-Εθνολογία», *Λαογραφία* 25 (1967), σ. 39-42.
- Μέγας, Γ. Α., *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας. Ανάπτυξις [των τριών τευχών-ανατύπων από την Επετηρίδα του Λαογραφικού Αρχείου, 1939-1949]*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1975.
- Μέγας, Γ. Α., «Οι Αδωνίδος κήποι των Σερρών», *Πράκτικα 4' Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού Χωρσ*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 183-189.
- Μερακλής, Μ., «Λαογραφία και λογοτεχνία», *Φιλολογικά* 2 (1980), σ. 3-22.
- Μερακλής, Μ., *Λαογραφικά ζητήματα*, Μπούρας, Αθήνα 1989.
- Μερακλής, Μ., «Θέσεις για τη Λαογραφία», *Διαβάζω* 245 (1990), σ. 16-22.
- Μερακλής, Μ., *Θέματα Λαογραφίας*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999.
- Μερακλής, Μ., «Λαογραφία και ιστορία» στο Χρ. Βεΐκου (επιμ.), *Σεμινάριο* 29, Ελληνικά Γράμματα – Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα 2003, σ. 104-117.
- Μερακλής, Μ., *Ελληνική λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση, ήθη και έθιμα, λαϊκή τέχνη*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 2011.
- Νιτσιάκος, Β., *Λαογραφικά ετερόκλητα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997.
- Νιτσιάκος, Β., *Προσανατολισμοί Μια κριτική εισαγωγή στη λαογραφία*, Κριτική, Αθήνα 2008.
- Οικονόμου, Α., «Εισαγωγή» στο Α. Οικονόμου (επιμ.), *Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλιές μορφές – Σύγχρονοι προβληματισμοί. Νέες ερμηνείες. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 35, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 2020, σ. 7-11.
- Παπαταξιάρχης, Ε., «Το παρελθόν ενώνει όσο και χωρίζει. Η Ανθρωπολογία ανάμεσα στην Ιστορία και τη Λαογραφία» στο *Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2003, σ. 65-75.

- Παπαχριστοφόρου, Μ., «Η Βάση Δεδομένων για τα Παραμύθια: Προβληματισμοί και μέθοδος», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 28 (1999), σ. 257-278.
- Πολίτης, Ν. Γ., «Λαογραφία», *Λαογραφία* 1 (1909), σ. 3-18.
- Πολίτης, Ν. Γ., «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων» στο Ν. Γ. Πολίτης, *Λαογραφικά σύμμεικτα*, τομ. Α', Δημοσιεύματα του Λαογραφικού Αρχείου αρ. 1, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1920, σ. 211-236.
- Πολίτης, Ν. Γ., *Λαογραφικά σύμμεικτα*, τομ. Α', Λαογραφικό Αρχείο, Αθήνα 1920.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., «Πανάρατος. Λαϊκή διασκευή και παράσταση της *Ερωφίλης* στη Δυτική Ρούμελη», *Επετηρίς Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών* 6 (1976-1977), σ. 225-250.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., «Θεατρική παράσταση λαϊκής διασκευής της *Ερωφίλης* στο Φανάρι Καρδίτσας» στο *Πρακτικά του Α' Συνεδρίου Θεσσαλικών Σπουδών (Καρδίτσα – Τρίκαλα 20-23 Οκτωβρίου 1978)*. «Δυτ. Θεσσαλία – Καραγκούνηδες», *Θεσσαλικά Χρονικά* 13 (1980), σ. 183-206.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., «Το λαϊκό θέατρο στο Καρπενήσι. Παραστάσεις του *Πανάρατου*. Η λαϊκή επιτομή της *Ερωφίλης* του Γεωργίου Χορτάτζη», *Επετηρίδα Εταιρείας Ευρυτάνων Επιστημόνων* 1 (1990-1991), σ. 377-413.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., *Θεατρολογικά μελετήματα για το λαϊκό θέατρο. Από το κρητικό θέατρο στα δρώμενα της νεοελληνικής αποκρίας. Από την «Ερωφίλη» στην «Γκόλφω»*, Τροχαλία, Αθήνα 1998.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., *Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας: Ιστορικά, Προγράμματα Ανάπτυξης, Έκσυγχρονισμός*, 3^η έκδοση, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2006.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., *Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας»*, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2008.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., «Η ψηφιοποίηση των Αρχείων του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών» στο *Ημερίδα παρουσίασης των αποτελεσμάτων του Έργου «Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού» του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας»*, Παρασκευή 3 Απριλίου 2009, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2009, [διαθέσιμο ηλεκτρονικά www.kentrolaografias.gr/el/content/έργο-«ανάπτυξη-εθνικού-κέντρου-τεκμηρίωσης-του-λαϊκού-πολιτισμού-«Κοινωνία-της-Πληροφορίας» (πρόσβαση 19.08.2018)].
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ., «Από το θέατρο στα εθμικά δρώμενα του λαϊκού λατρευτικού κύκλου» στο Α. Οικονόμου (επιμ.), *Διαβατήρια ευετηρικά δρώμενα. Παλιές μορφές – Σύγχρονοι προβληματισμοί. Νέες ερμηνείες. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θήβα, 17 Σεπτεμβρίου 2011*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 35, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 2020, σ. 247-267.
- Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ. – Μάργαρη, Ζ. Ν., «Άυλη πολιτισμική κληρονομιά και ψηφιακές τεχνολογίες: Σύγχρονες πρακτικές τεκμηρίωσης, διαχείρισης & προβολής πολιτισμι-

- κών δεδομένων» στο *Πολιτισμός, παιδεία, έρευνα, καινοτομία, ψηφιακές τεχνολογίες, τουρισμός. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Βόλος 24-26 Σεπτεμβρίου 2015*, Εργαστήριο Ψηφιακής Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου (ΤΕ.ΠΑ.Κ.), Εργαστήριο Μη Καταστροφικών Τεχνικών Σχολής Τεχνολογικών Εφαρμογών ΑΤΕΙ Πειραιά και Δευτεροβάθμιος Μη Κυβερνητικός Οργανισμός «Δίκτυο Περγαίβια», Βόλος 2016, σ. 452-460.
- Πούχνερ, Β., «Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του Βορειοελλαδικού χώρου. Συμβολή στον προβληματισμό του ορισμού της έννοιας του θεάτρου» στο *Πρακτικά Δ' Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού Χώρου*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 225-273.
- Πούχνερ, Β., «Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του βορειοελλαδικού χώρου. Συμβολή στον προβληματισμό του ορισμού της έννοιας του θεάτρου» στο *Ιστορικά νεοελληνικού θεάτρου*, Παϊρίδης, Αθήνα 1984, σ. 57-89.
- Πούχνερ, Β., «Το παραδοσιακό λαϊκό θέατρο του Πόντου στον εθνολογικό συσχετισμό», *Αρχεῖον Πόντου* 38(1984), σ. 291-305.
- Πούχνερ, Β., *Θεωρία του λαϊκού θεάτρου. Κριτικές παρατηρήσεις στο γενετικό κώδικα της θεατρικής συμπεριφοράς του ανθρώπου*, (Παράρτημα αρ. 9 του περιοδικού Λαογραφία), Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, Αθήνα 1985.
- Πούχνερ, Β., *Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Συγκριτική μελέτη*, Πατάκης, Αθήνα 1989.
- Πούχνερ, Β., *Θεωρητικά θεάτρου. Κριτικές παρατηρήσεις στις θεωρίες του θεατρικού φαινομένου. Η σημειωτική μέθοδος, η ανθρωπολογική μέθοδος, η φαινομενολογική μέθοδος*, Παπαζήσης, Αθήνα 2010.
- Πούχνερ, Β., *Δοκίμια για τη λαογραφική θεωρία και τη φιλοσοφία του πολιτισμού*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2011.
- Πούχνερ, Β., *Τα δρώμενα της Ελλάδας και της Βαλκανικής. Από το Μαγικοθρησκευτικό έθιμο στη λαϊκή διασκέδαση (Θεατρολογική Λαογραφία Α')*, Αρμός, Αθήνα 2016.
- Ρωμαίος, Κ. Α., «Λαογραφία και γεωγραφία», *Λαβύρινθος* 1 (1974), σ. 76-79.
- Ρωμαίος, Κ. Α., «Λαϊκές λατρείες της Θράκης: αναστενάρια, τελετή τυρινής Δευτέρας», *Αρχεῖον Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού* 11 (1944-1945), σ. 1-131.
- Σπαθάρη-Μπεγλίτη, Ε. «Η λαογραφία σε νέες κατευθύνσεις» *Ανθρωποθεωρία* 7 (1994), σ. 157-176.
- Σπυριδάκης, Γ. Κ. – Αικατερινίδης, Γ. Ν., «Λαϊκά λατρευτικά τελεταί εις την Μακεδονίαν (χωρίον Καλής Βρύσης Δράμας) από 5-8 Ιανουαρίου 1965», *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών* 40 (1965), σ. 237-240.
- Σπυριδάκης, Γ. Κ. «Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 13-14 (1960-1961), σ. 73-147.
- Σπυριδάκης, Γ. Κ., «Το άσμα της χελιδόνος (χελιδόνισμα) την πρώτην Μαρτίου», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 22 (1969-1972), σ. 112-134.
- Τερζοπούλου, Μ., «Για να 'βρει κράτος κι εξουσία η άνοιξη...» στο Μ. Τερζοπούλου (επιμ.), *Τα Αποκριάτικα, άνιέρα ιερά, Καλλιτεχνικός Σύλλογος Μουσικής Δόμνα Σαμίου*, Αθήνα 1994, σ. 3-5.

- Τερζοπούλου, Μ., «Έστησ' ο έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη...» στο Μ. Τερζοπούλου (επιμ.), *Τα Πασχαλιάτικα. Ανοιξιάτικα τραγούδια του θανάτου και της ανάστασης*, Καλλιτεχνικός Σύλλογος Μουσικής Δόμνα Σαμίου, Αθήνα 1998, σ. 3-27.
- Τερζοπούλου, Μ., «Με τα τύμπανα και τα όργια της Μητέρας. Η γυναικεία λαϊκή λατρεία ως πολιτική μεταφορά σε ένα συγκρουσιακό περιβάλλον» στο Χρ. Βλαχούτσικου – Κ. Λ. Hart (επιμ.), *Όταν οι γυναίκες έχουν διαφορές. Αντιθέσεις και συγκρούσεις γυναικών στη σύγχρονη Ελλάδα*, Μέδουσα, Αθήνα 2004, σ. 320-360.
- Τερζοπούλου, Μ. – Ψυχογιού, Ε., «Ψηφιακή Βάση Δεδομένων για την Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 29-30 (1999-2003), σ. 61-74.
- Τουνταςάκη, Ειρ., «Ανθρωπολογία και λαογραφία», *Δοκιμές* 11-12 (2003), σ. 7-63.
- Τσιμπιρίδου, Φ., «Η λαογραφία ως “κληρονομιά” στην κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία του ελλαδικού χώρου» στο Χρ. Χατζητάκη-Καψωμένου (επιμ.), *Λαογραφία και ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 38-46.
- Van Gennep A., *Τελετουργίες Διάβασης. Συστηματική μελέτη των τελετών*, μτφ. Παραδέλλης Θεόδωρος, Ηριδανός, Αθήνα 2016.
- Χατζητάκη-Καψωμένου Χρ. (επιμ.), *Λαογραφία και ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001.
- Ψυχογιού, Ε., «Η πόλη θυμάται αγρυπνώντας. Εαρινά όραμα στη Βόνιτσα: λατρευτικές πρακτικές και συλλογική μνήμη» στο Κ. Μπάδα (επιμ.), *Η μνήμη του επαγγελματικού ασπασμού και τόπου και τοπίου: το Αγρίνιο μέχρι τη δεκαετία του '60*, Πρακτικά Ημερίδας, 23 Σεπτεμβρίου 2000, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων – Μεταίχμιο – Δήμος Αγρινίου, Αγρίνιο 2003, σ. 77-115.

Ξενογλώσση

- Battcock, G. – Nickas, R. (επιμ.), *The Art of Performance: A Critical Anthology*, E. P. Dutton, New York 1984.
- Bégoc, J. – Boulouch, N. – Zabunyan, E. (επιμ.), *La performance. Entre archives et pratiques contemporaines*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes 2010.
- Bial, H. (επιμ.), *The Performance Studies Reader*, Routledge, London 2004.
- Carlson, M., «What is Performance?» στο Bial, H. (επιμ.), *The Performance Studies Reader*, Routledge, London 2004, σ. 68-73.
- Carlson, M., *Performance: A Critical Introduction*, Routledge, New York 2003.
- Clifford, J., «Introduction: Partial Truths» στο J. Clifford – G. E. Marcus (επιμ.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, Berkeley 1986, σ. 1-26.
- Clifford, J., «On Ethnographic Allegory» στο J. Clifford – G. E. Marcus (επιμ.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, Berkeley 1986, σ. 98-121.
- Conquergood, D. L., «Performance Studies, Interventions and Radical Research», *The Drama Review* 46/2/174 (Summer 2002), New York University – Massachusetts Institute of Technology, σ. 145-156.

- Fabian, J., «Theater and Anthropology, Theatricality and Culture», *Research in African Literatures* vol 30/ 4 (Winter 1999), σ. 24-31.
- Finnegan, R., *Oral Traditions and the Verbal Arts: A Guide to Research Practices*, Association of Social Anthropologists 'Research Methods in Social Anthropology' Series, Routledge, London 1992.
- Fischer-Lichte, E., *The Transformative Power of Performance: A New Aesthetics*, μτφ. Sas-
kya Iris Jain, Routledge, Abingdon – New York 2008.
- Grau, A., «Intercultural Research in the Performing Arts», *Dance Research: The Journal of
the Society for Dance Research* 10/2 (Autumn, 1992), σ. 3-29.
- Hofman, J. J. – Jonas, J., *Perform*, Thames and Hudson, London 2005.
- Jappe, E., *Performance, Ritual, Prozeß: Handbuch der Aktionskunst in Europa*, Prestel Ver-
lag, München – New York 1993.
- Jones, A. – Stephenson, A. (επιμ.), *Performing the Body / Performing the Text*, London – New
York, Routledge 1999.
- Kakouris, K., «'Dromena' Champetres: le 'Leidinos'. Une représentation Dramatique de Ma-
gie Populaire en Grèce», *L'Hellénisme Contemporain 2e série* 10 (1956), σ. 188-212.
- Karamanes, E., «Fêtes et lieux du calendrier populaire grec: inventaires et approches con-
temporaines des pratiques festives» στο L. S. Fournier (επιμ.), *L'inventaire des fêtes en
Europe*, L'Harmattan 2017, σ. 67-87.
- Loukatos, D. S., «Masques et déguisements populaires en Grèce», *Schweizerisches Archiv für
Volkskunde / Archives suisses des traditions populaires* 63 (1967), σ. 177-188.
- Marcus, G. E., «Contemporary problems of Ethnography in the Modern World System» στο
J. Clifford – G. E. Marcus (επιμ.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnogra-
phy*, University of California Press, Berkeley 1986, σ. 165-193.
- Marcus, G. E., «Afterword: Ethnographic Writing and Anthropological Careers» στο J. Clif-
ford – G. E. Marcus (επιμ.), *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*,
University of California Press, Berkeley 1986, σ.262-266.
- Marcus, G. E., «Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnog-
raphy» *Annual Review of Anthropology* 24 (1995), σ. 95-117.
- Marcus, G. E., *Ethnography through Thick and Thin*, Princeton University Press, Princeton,
New Jersey 1998.
- Marcus, G. E., «La green room: les coulisses de la performance et des rencontres ethno-
graphiques» στο B. Müller – C. Pasqualino – A. Schneider (επιμ.), *Le terrain comme
mise-en-scène*, Presses universitaires de Lyon, coll. «Nouvelles écritures de l'anthropol-
ogie», Lyon 2017, σ. 127-138.
- Margari, Z. N., «Projet de Valorisation de la Culture Immatérielle de la Municipalité de Ka-
livia Thorikou» στο Z. N. Margari (επιμ.), *Identity is Future: The Mediterranean Intan-
gible Space. Projet De Valorisation de la Culture Immatérielle*, Municipalité de Kalivia
Thorikou, Kalivia 2008, σ. 7-18.
- Margari, Z. N., «Dance Advocacy in the Age of Austerity: UNESCO's Intangible cultural
heritage convention and the case of dance» στο *Dance Advocacy in the Age of Austerity.
Congress on Research in Dance Conference Proceedings Volume 2016*, Society of Dance

- History Scholars (SDHS) – Congress on Research on Dance (CORD) – Cambridge University Press, Cambridge Fall 2016, σ. 240-250.
- Müller, B. – Pasqualino C. – Schneider A., «Introduction» στο B. Müller – C. Pasqualino – A. Schneider (επιμ.), *Le terrain comme mise-en-scène*, Presses universitaires de Lyon, Lyon 2017, σ. 5-18.
- Naepels, M., «L'épiement sans trêve et la curiosité de tout», *L'HOMME* 203-204 (2012), σ. 77-102.
- Parkin, D., «Ritual as spatial direction and bodily division» στο D. de Coppet (επιμ.), *Understanding Ritual*, Routledge, London 1992, σ. 11-25.
- Phelan, P., *Unmarked: The Politics of Performance*, Routledge, London – New York 1993.
- Phelan, P. – Lane, J. (επιμ.), *The Ends of Performance*, New York University Press, New York 1998.
- Polymerou-Kamilaki, Aik. – Karamanes, E., «National Ethnology Reports – Greece», *Sief news* 12/2 (2014), σ. 12-17, [διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστοχώρο της sief: http://www.siefhome.org/downloads/newsletters/sief_news_2014_v2.pdf (πρόσβαση 19.08.2018)].
- Schechner, R., *Between Theater and Anthropology*, Pennsylvania University Press, Philadelphia 1985.
- Schechner, R., «Victor Turner's Last Adventure» στο V. W. Turner, *The Anthropology of Performance*, Performing Arts Journal Publications, New York 1988, σ. 7-20.
- Schechner, R., «Magnitudes of Performance» στο R. Schechner – W. Appel (επιμ.), *By Means of Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, σ. 19-49.
- Schechner, R., *The Explicit Body in Performance*, Routledge, London – New York 1997.
- Schechner, R., *Performance Studies. An Introduction*, Routledge, London 2002.
- States, B. O., «Performance as Metaphor», *Theatre Journal* 48/1 (1996), σ. 1-26.
- Taylor, D., *The Archive and the Repertoire: Performing Cultural Memory in the Americas*, Duke University Press, Durham 2003.
- Turner, T. S., «Transformation, Hierarchy and Transcendence: A Reformulation of Van Gennep's Model of the Structure of Rites of Passage» στο S. F. Moore – B. G. Myerhoff (επιμ.), *Secular Ritual*, Van Gorcum, Assen, Amsterdam 1977, σ. 53-70.
- Turner, V. W., *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*, Aldine, Chicago 1969.
- Turner, V. W., «Frame, Flow and Reflection: Ritual and Drama as Public Liminality» στο M. Benamou – C. Caramello (επιμ.), *Performance in Postmodern Culture*, Coda Press, Madison WI 1977, σ. 33-55.
- Turner, V. W., «Frame, Flow and Reflection: Ritual and Drama as Public Liminality», *Japanese Journal of Religious Studies* 6/4 (1979), σ. 486-487.
- Turner, V. W., *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*, Performing Arts Journal Publications, New York 1982.
- Turner, V. W., *On the Edge of the Bush: Anthropology as Experience*, University of Arizona Press, Tucson 1985.
- Turner, V. W., *The Anthropology of Performance*, Performing Arts Journal Publications, New York 1988.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage. General Conference of the United*

Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, thirty-second session, Paris, UNESCO, September 29-October 17. Adopted October 17, 2003. Document MISC/2003/CLT/CH/14 και ηλεκτρονικά στη σχετική ιστοσελίδα του ιστοχώρου της UNESCO <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>.

Van Gennep, A., *Les rites de passage. Étude systématique des rites: De la porte et du seuil, de l'hospitalité, de l'adoption, de la grossesse et de l'accouchement, de la naissance, de l'enfance, de la puberté, de l'initiation, de l'ordination, du couronnement, des fiançailles et du mariage, des funérailles, des saisons, etc.*, Émile Nourry, Paris 1909.

Van Gennep, A., *Les rites de passage. Étude systématique des rites: De la porte et du seuil, de l'hospitalité, de l'adoption, de la grossesse et de l'accouchement, de la naissance, de l'enfance, de la puberté, de l'initiation, de l'ordination, du couronnement, des fiançailles et du mariage, des funérailles, des saisons, etc.*, 2^η έκδοση βελτιωμένη, Mouton and Co et Maison des Sciences de l' Homme, Paris 1969.

Van Gennep, A., *Les rites de passage. Étude systématique des rites: De la porte et du seuil, de l'hospitalité, de l'adoption, de la grossesse et de l'accouchement, de la naissance, de l'enfance, de la puberté, de l'initiation, de l'ordination, du couronnement, des fiançailles et du mariage, des funérailles, des saisons, etc.*, 3^η έκδοση βελτιωμένη, Éditions A. et J. Picard, Paris 1981.

Vergine, L., *Body Art and Performance: The Body as Language*, Skira, Milan 2000.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

SUMMARY

ZOI N. MARGARI

Research, theory, archives: The rituals of ethnography and the ethnography of rituals

The paper discusses the issue of collecting, processing and analysing ethnographic material from the perspective of modern ethnography and its methodology, with the aim of enhancing the diachronic importance of archives.

Starting from the changes ascertained in the conception of ethnography as a discipline, which echo the precepts of post-modernity, it negotiates the importance of archives for the art and the techniques of ethnographical research.

In order to discuss this conception, the paper focuses on the case study of collecting and studying folk customary ritual performances (dromena) and examines the data issuing from this. It starts by looking at the ethnographic data accumulated as the result of folklore research over many years, carried out in the framework of the activities of the Hellenic Folklore Research Centre of the Academy of Athens, and investigates their particular significance for the study of folk ritual performances through time.

Last, after annotating the changes in the techniques of collecting and processing the ethnographic material, the Centre's proposals for its documentation, analysis and interpretation, with the input of modern technology, are presented (Multimedia Databases for Folk Ritual Performances and Dance, Database for Cultural Associations).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ